

KÁDAS ISTVÁN

ROMHÁNYI GYÖRGY

A MÚLT MAGYAR TUDÓSAI

FŐSZERKESZTŐ

SZABADVÁRY FERENC

110014

KÁDAS ISTVÁN

ROMHÁNYI GYÖRGY

MTAK

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

05059

Megjelent
a Magyar Tudományos Akadémia
támogatásával

Magyar
Tudományos Akadémia
Könyvtára

ISBN 963 05 6938 8

Kiadja az Akadémiai Kiadó
1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 19–35.

Első magyar nyelvű kiadás: 1995

© Kádas István, 1995

Minden jog fenntartva,
beleértve a sokszorosítás,
a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás,
valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

M. TUD. AKADEMIA KÖNYVTÁRA
Könyvleltár 1174/19 96 sz.

TARTALOM

Bevezetés	7
Családi gyökerek	17
Tanulóévek – pályaválasztás	25
Budapest: kibontakozás – családalapítás – törés	40
Szombathely: boldog száműzetés	65
Pécs: kiteljesedés	83
A tanár és az intézeti főnök	110
Naplemente előtt	132
Köszönetnyilvánítás	149
Bibliográfia	150

BEVEZETÉS

Romhányi György pathologus volt, kórboncnok; 1951-től 1976-ig a Pécsi Orvostudományi Egyetem tanszékvezető tanára. Bár aligha akad valaki, aki érdemben cáfolni tudná Oslernek (1848–1919), a neves kanadai klinikus kutatónak a pathologia helyét és szerepét kijelölő megállapítását: „As is our pathology so is our practice”, a pathologia minden időkben, ma is sokat vitatott szakma és tudomány. A társadalom szemében titokzatos és ellenérzésekkel övezett, de az orvostársadalomban, sőt a pathologusok szűkebb körén belül is szinte állandóan viták folytak és folynak lényegéről és művelésének módjáról. Nem kis feltűnést keltett ezért a következő esemény. Az 1960-as évek elején egy végzés előtt álló pécsi

medikus évfolyamot megszavaztattak arról, hogy ki volt az a tanáruk, aki a legmaradandóbb benyomást gyakorolta rájuk egyetemi éveik alatt. A szavazatok mintegy 98%-át Romhányi György, a kórbonctan tanára kapta, pedig a fennmaradó 2%-on nem kisebb személyiségek osztoztak, mint Szentágothai János, Kerpel-Fronius Ödön és Környey István. Az eredmény nem őket minősíti, hanem ők minősítik Romhányit. A hajdani medikusok azóta már pályájuk delelőjén járnak, zömében klinikusok vagy gyakorló orvosok, de példaképüknek, eszmei ihletőjüknek változatlanul a pathologus Romhányit vallják. Joggal vetődik fel a kérdés: ki volt ez az ember, és mivel tudott ilyen vonzó hatást gyakorolni környezetére? Az egykori tanítványok persze bőséges választ tudnának adni erre, de nem teljeset. Arról szólhatnának, amit hallottak, láttak, tapasztaltak, és ez nem kevés, de korántsem minden, és nem elegendő ahhoz, hogy Romhányiról teljes képünk legyen.

A Pécsi Orvostudományi Egyetemen 1993-ban igen gazdag és állandóan gyarapítható anyagú orvostörténeti múzeum nyílt meg. Az anyag zömét – a Nagy Lajos által 1367-ben alapított pécsi Studium generale és a Hunyadi Mátyás által 1467-ben alapított pozsonyi Academia Istropolitana emlékét őrző kisebb számú dokumentum mellett – a Pozsonyban 1914-ben alapított, majd a történelmi események kényszere folytán 1923-ban Pécsre települt Erzsébet Tudományegyetem és jogutódainak történetét őrző dokumentumok jelentik. Ezek rendszerezése, az időrendiség mellett, döntően az egykori tanárok személye köré csoportosítva történt. Természetesen van a múzeumban egy Romhányi-sarok is, amelynek anyaga sajátos, elüt a többiekétől. Hiába keressük pl. diplomáját (az elkallódott nyomtalanul a történelmi viharok sodrásában) és még több olyan dokumentumot, ami ilyenkor megszokott. A kiállított anyag három csoportra bontható.

Az egyiket kitüntetések, elismerések dokumentumai – helyenként objektumai is – képezik. Akik Romhányit közelről ismerhették, tudják, hogy őszintén távol állt tőle minden világi hiúság és elismertetési vágy, kivéve a nemes értelemben vett tudományos becsvágyat. Úgy emlékezik rá általában mindenki, hogy életében méltatlanul kevés kitüntetésben és formális elismerésben részesült. A múzeumi anyagban viszont meglepően nagy számú kitüntető elismerést találunk: lényegében mindent megkapott, amit az akkori szituációban az átlagos egyetemi tanár megkaphatott, helyenként többet is, pl. az Állami Díjat 1975-ben. Alszent volt vajon? Korántsem, sőt ez a körülmény is ékes bizonyítója puritánságának, hiszen úgy vett át kitüntetések, hogy bizalmas környezete is csak halála után kapott teljes képet erről, őszinte örömmel nyugtázva utólagosan a tényt.

A második csoportot nagyszámú újságkivágás alkotja. Ezek szinte kivétel

nélkül interjúk, amelyek Romhányival készültek vagy róla szólnak. Előbbiek vagy egy-egy nagyobb kitüntető eseményhez kapcsolódó (Állami Díj, MTA-tagság), vagy életpályára visszatekintő elmélkedő beszélgetések, utóbbiak pedig különböző tanítványok visszaemlékezései. Kiemelkedő darabja az anyagnak Hallama Erzsébet (számos riportot készített Romhányival) interjúja az általa összeállított: „Tudósportrék” című kötetben. Ennek címadó mottója: „Fele játék, fele gyötrelem”, Romhányinak a tudomány műveléséről vallott mondását őrzi. Mindebből kiderül, hogy Romhányi szívesen nyilatkozott, készséggel publikálta az orvosi gyakorlatra, a tudomány művelésére, valamint a tanításra és nevelésre vonatkozó elveit és gondolatait.

A harmadik csoport a legsajátosabb: egy nagy kartonládába zsúfolt rengeteg fényképfelvételből áll. Ezek, kevés kivétellel, Romhányi pécsi működésének idejéből valók, és vagy a dolgo-

zósobában (esetleg laboratóriumban), vagy tanteremben (néha boncteremben) készültek. Romhányi szinte minden képen szerepel és sohasem egyedül. A nem tantermi képeken vendégek, látogatók társaságában látjuk, akik különböző okból és alkalomból keresték fel. Szinte soha nem mulasztotta el, hogy az ilyen alkalmakat megörökíttesse, és ezeket a képeket felragasztva, felirattal ellátva gondosan őrizte. Az igazán érdekesek és mély benyomást kelthők azonban a tantermi képek. Nagy befogadóképességű, hallgatókkal zsúfolásig tömött tantermeket láthatunk, ahol minden arc szinte hipnotikusan egy irányba szegeződik, és a hallgatóság a statikus képeken is félreérthetetlenül látszó lenyűgözött érdeklődéssel, helyenként harsány jókedvvel figyel. A képek jelentős részén az is feltűnik, akire figyelnek, aki sokhúrú hangszeren hivatottan játszó művész öntudatával és magától értetődő egyszerűségével áll közönsége előtt.

Ha az eddigieket összegezzük: az elsőprő fölényű hallgatói szavazás eredményét és a beszédes adalékot jelentő tantermi fényképeket, a számos nyilvános elismerést, a sajtóanyagból és a fényképfelvételekről tükröződő nyitottságot, és hozzátesszük még ezekhez Romhányi tudományos munkásságának bibliográfiáját, teljes valójában előttünk állónak tűnik a személyiség. Az életrajzírónak látszólag nem is marad más feladata, mint hogy ezeket bővebben kibontva mutassa be hőjét a maga valóságában. A rengeteg fénykép között azonban van egy, amely azt sugallja, hogy ez nem minden.

Ez egy csoportkép, amely 1957 márciusában készült abból az alkalomból, hogy a Pécsi Orvostudományi Egyetem tanári kara testületileg köszöntötte 80. születésnapján Entz Bélát, Romhányi tanszéki elődét. Talán ez az egyetlen fénykép, amely együtt ábrázolja a két pathologist, fényt vetve ezzel némileg kapcsolatukra is. A képet szem-

lélve igazolva látjuk azt a ma is élő véleményt, hogy az akkori pécsi professzori kar nemcsak hazai, de európai mércével mérve is kiemelkedő volt (Szentágothai János, Kerpel-Fronius Ödön, Környey István, Rauss Károly, Melczer Miklós, Schmidt Lajos, Lissák Kálmán, Donhoffer Szilárd, Méhes Gyula, és még tovább sorolhatnánk). A képen első pillantásra nem találjuk Romhányit, és később is nehezen, szinte csak kizárásos alapon fedezhetjük fel arcának egy szeletét, a hátsó sor leg-hátsójaként. A kép furcsa kettősség érzését kelti a szemlélőben. Ebből a jeles társaságból választották ki szinte egyhangúan a mindig jó kritikai érzékkel rendelkező hallgatók Romhányi Györgyöt, akit korábban a nyilvánosság emberének ismertünk meg, itt azonban elbújik, szinte eltűnik tanártársai között. Véletlen? Nem véletlen. Egy kétarcú ember másik arcát látjuk. Míg az egyik magától értetődő természetességgel néz szembe a nyilvánossággal, a másik

ugyanilyen magától értetődően, sértődés és indulatok nélkül időzik a magányban, és mindkét szituációban egyformán otthon érzi magát. Melyik hát az igazi arc? Önmagában egyik sem, csakis a kettő együtt és elválaszthatatlanul. Miután célunk az egész ember bemutatása, jelen munkában különös hangsúlyt kap mindaz, ami a nyilvánosság számára jórészt ismeretlen maradt: a szürke, kemény munkás hétköznapiak elvonultságában élő és cselekvő ember, aki ott alkotta meg mindazt, amivel a nyilvánosságot magával ragadta. Ezt az arcot kevesen ismerheték, lényegében csak azok, akik Romhányinak közvetlen munkatársai lehetnek, közöttük is mindenekelőtt a fiatal professzor első generációs tanítványai és munkatársai.

Romhányi mindig szívesen szólt szakmai és tudományos elveiről és módszereiről, ezáltal személyét is feltárva a világ előtt bizonyos mértékig. Lényegében soha nem szólt azonban

igazán önmagáról, családjáról, gyermekéveiről stb. Ebben a vonatkozásban nemcsak hallgató volt, de tiszteletre méltó módon zárkózott is, anélkül, hogy ezzel leplezni kívánt volna valamit: egyszerűen érdektelennek találta szót vesztegetni ilyesmikre. Mint mindig, Romhányi esetében is úgy lehet csak teljes azonban a kép, ha életének, pályájának ezen oldalaival is megismerkedhetünk, hiszen ezek nem pusztán érdekes adalékok, hanem a személyiség és a pálya alakulását befolyásoló motívumokat is hordoznak.

Mint az előbbiekből már bizonyára kiderül, Romhányi sajátos egyéniség volt: olyan magányos óriás, akinek egyúttal életeleme volt a nyilvánosság, és ez a kettősség egyidejűleg úgy élt és működött benne, hogy mindkettő természetes és magától értetődő volt számára. E szerény munka elsőrendű célja, hogy így mutassa be Romhányit az olvasónak.

CSALÁDI GYÖKEREK

Bár e téren nincsenek még csak megközelítően érvényes szabályszerűségek sem, hasonló életírásokban sokszor fény derül bizonyos predestináló jellegű familiáris előzményekre, de legalábbis, ezzel együtt vagy enélkül, rendszerint már a diákévekben mutatkozó orosz-lánkörmökre. Romhányi esetében mindennek nyomát sem találjuk. Sem a családi történet, sem a gimnazista és medicus teljesítménye nem vetít előre semmi rendkívülit addig, míg csak a szigorló orvosi év küszöbén álló fiatalembert egy szinte véletlenszerű esemény nem állítja arra a helyre, ahova a sors minden bizonnyal kiszemelte.

Romhányi György a Fejér megyei Száron született, 1905. szeptember 15-én. Az anyakönyvben hiába keresnénk e

néven, helyette Reichenbach Györgyöt találjuk, mint Reichenbach György szári körjegyző és felesége, Czimbál Anna gyermekét. A Romhányi nevet öccsével, Józseffel együtt 1935-ben vették fel (fivérük, Dezső csak 1946-ban, míg a család többi tagja megtartotta a Reichenbach nevet).

Az egyszerű falusi környezetből származó szülők 1896-ban kötöttek házasságot a Fejér megyei Etyeken (mely később ismételten szerepet játszott a családi történetben), ahol Reichenbach György jegyzőségi tisztviselő volt. Jogi egyetemi végzettséggel rendelkezett, és a ranglétrán fokozatosan emelkedve Válon, Etyeken, majd végső állomásként Száron lett körjegyző. A házasságból 5 gyermek származott: Dezső (1890–1960), Irén (1900–1990), Irma (1902–1988), György (1905–1991), József (1908–1976).

A család életét főleg az apa személyéből kisugárzó puritán egyszerűség és tisztesség determinálta. Ez lehetővé

tette számukra, hogy nagyon szerény életkörülményeiket egészséges realitással fogadják el, és terheit ne találják nyomasztónak. A családi történetből nyilvánvaló, hogy szerény anyagi eszközeiket gyermekeik magas szintű képzésére összpontosították.

A két lány – érdekes előrevetülése a későbbi eseményeknek – Pécssett végezte a tanítóképzőt. Mindketten családot alapítottak és tanítónőként fejezték be pályájukat. Érdekes, hogy Romhányi ezt a korai pécsi családi láncszemet soha nem említette a 40 pécsi esztendő alatt.

A három fiú sokáig azonos vágányon haladt, hogy azután más-más szárnyvonalra térjen, ki-ki egyénisége szerint. A betűvetést és minden más elemi tudományt a szári római katolikus elemi iskolában sajátították el, majd egymás után a székesfehérvári Ciszterci Rendi Szt. István katolikus főgimnázium növendékei lettek. Itt bizonyára különös figyelemmel kísérte

diákéveiket anyai nagybátyjuk, Schei-
rich Antal székesfehérvári püspöki hely-
nök, aki a visszaemlékezések szerint
kisugárzó és meghatározó személyisé-
ge volt a családnak. A három Reichen-
bach-fiú, bár váltakozó eredménnyel,
de különösebb nehézség nélkül jutott
túl a gimnáziumi éveken, a legjelesebb-
nek József bizonyult.

Érettségi után mindhárman a buda-
pesti Kir. M. Pázmány Péter Tudomány-
egyetem orvosi fakultásának hallgatói
lettek, és tanulmányaikat zökkenőmen-
tesen teljesítették. Diplomával a kéz-
ben azonban ekkor már ki-ki a maga
hajlandósága szerint haladt tovább, me-
rőben eltérve egymástól, akár a szakte-
rületet, akár a státuszt tekintve. Közös
és meghatározó volt azonban mind-
hármuknál az orvostudomány gyakor-
lati oldalához történő alapvető vonzó-
dás és ennek szolgálata, ha más-más
területen és formában is. Ezt különö-
sen hangsúlyozni kell Romhányi György
esetében, akit sokan ma is kizárólag

vagy elsősorban teoretikus kutatónak tartanak. Ő maga (Hallama Erzsébet már idézett riportkötetében) erről így vallott: „Én a tudományt szabad emberként szolgáltam. Én sosem tudtam volna meglegenni egy kutatóintézetben ... Nem is értek egyet a kutatóintézetek szisztémájával. Bűnnek tartom, hogy a legokosabb embereket elszakítják az ifjúságtól. Azokat, akiktől tanulni lehetne.”

Dezső falusi gyakorló orvos lett, aki hivatását Etyeken gyakorolta élete végéig. A letelepedést nyilván befolyásolták a családi szálak.

József, a legifjabb Reichenbach-sarj 1932-ben nyerte el diplomáját. Pályáját a Pázmány Péter Tudományegyetem II. sz. Kórbonctani Intézetében kezdte. Ebben nyilván szerepe volt annak, hogy három évvel korábban végzett fivére, György ebben az időben már a nevezett intézet tanársegéde volt, és kezdte csillogtatni képességeit. Kétévi pathologusi működésének nyomát őrzi társ-

szervezői szereplése a Magyar Pathológusok Társaságának 1932. évi első nagygyűlésén (az epefestékre vonatkozó vizsgálatokkal), de rajta hagyta bélyegét későbbi működésén is. Jó pathológiai alapokat szerezve, az egyetemi Gyermekklinika kötelékébe lépett. Ott dolgozott (az 1946–1953 között Csepelen főorvosként töltött átmeneti időt leszámítva) 1974-ben történt nyugdíjazásáig. Kiemelkedő munkatársa volt a klinikának, a hierarchiában a docentúráig emelkedve. Intézeti főnöke, Hainiss Elemér professzor bizonyítványa és a visszaemlékező kortársak véleménye szerint olyan emberi és szakmai kvalitásokkal rendelkezett, amelyekkel mindenki legmagasabb megbecsülését és szeretetét érdemelte ki. Nagy tudású és kiváló szemléletű, all round gyermekorvosként emlékeznek rá, aki minden időkből a klinika igazgatójának vitathatatlan első számú helyettese volt. A morfológiai előtanulmány, de talán a családban megnyilvánult mor-

phologiai véna is hozzájárulhatott ahhoz, hogy kiváló hematologusként tartották számon. Az a típus volt, aki inkább szeretett olvasni (és sokat olvasni), mint írni. Előbbiben azonos volt fivérével, utóbbiban nem, bár az írástól elsősorban közmondásos szerénysége tartotta vissza. Lakóhelyén, Pestszentlőrincen *a* gyermekorvosként tartották számon és vették igénybe. Ez is közrejátszott abban, hogy 1946 nyarán, mikor a második világháborút követő idők zűrzavara közepette Romhányi György elvesztette állását, és családjával együtt a nincstelenség szélére sodródott, testvérei, de mindenekelőtt József segítették anyagilag átvészelni a kritikus periódust.

Romhányi György és családja életében ezenkívül is akadtak nehézségekkel teli időszakok. Hogy ezekkel mindig felkészülten, szilárd lélekkel, józan mérséklettel tudtak szembenézni és a gondokon felülemelkedni, ebben biztosan meghatározó szerepe volt annak

a puritán, áldozatvállaló, józan és jókedvű légkörnek, amelyet a Reichenbach család tagjai magukba szívhattak a szári szülői házban. Ebben az értelemben módosítani kell azt a korábbi megállapítást, hogy a családi miliő a pályát illetőleg nem hordozott magában semmilyen meghatározó vonást. A karriert illetően valóban nem, abban az értelemben azonban igen, hogy az általa nyújtott felvértezetttség nélkül talán a karrier sem olyan lett volna, amilyenné végül alakult.

TANULÓÉVEK – PÁLYAVÁLASZTÁS

Korábban már céloztunk rá, hogy Romhányi diákévei alatt semmi sem villant fel, ami a későbbi pályafutást valamenynyire is előrevetítette volna. A szári római katolikus elemi népiskolában (1911–1915), majd a székesfehérvári Ciszterci Rendi Szt. István főgimnáziumban (1915–1923) kiállított bizonyítványai szolid, egyenletes, „jó” tanulmányi átlagról tanúskodnak, és nem kirívóan ugyan, de talán inkább a reál tárgyak iránti hajlamot sejtetnek. Annak számára, aki – mint e sorok írója is – pályája csúcsán ismerhette meg Romhányit, és tanúja lehetett kitűnő idegennyelv-készségének, kényes magyar stiláris érzékenységének, mindenesetre némileg rejtélyes, hogy a gimnáziumi humán tárgyakból jeles osztályzatot szinte alig ért el.

Tanulmányi eredményei azt mutatják, hogy egy, a követelményeket megterhelés nélkül teljesítő, de esetleges kiválóbb tanulmányi eredmény eléréséhez szükséges többletteljesítésre nem vállalkozó diákkal állunk szemben.

Egy, a tárgyilagosság igényével felépítő munkában nem illik misztikus tényezőkre hivatkozni. Romhányi pályájának alakulásával kapcsolatosan azonban meghatározó szituációkban ismételten megnyilvánuló sorsszerűsége kell önkéntelenül is gondolnunk. Ebben ő maga is megerősít bennünket, pályájára visszatekintve: „Az angol nyelvnek van egy sajátos kifejezése, amely egy szóban fejezi ki az utólagos előrelátást (serendipity). Ha visszanezünk múltamra, akkor nem nyomhatom el azt az érzésem, hogy ilyen utólagos előrelátások irányították sorsomat” (Magyar Pathologusok Társasága jubiláris kongresszusa, 1982.)

Az első ilyen esemény a pályaválasztás volt. A székesfehérvári ciszterci

gimnázium 1922/23. tanévi Évkönyvének az érettségi vizsgálatokról szóló „jelentés”-ében az áll, hogy Reichenbach György „jó” eredménnyel érettségizett, választott életpályának pedig a „jegyzői”-t jelölte meg. Úgy tűnik, hogy ez akkoriban népszerű pálya lehetett, akárcsak a mérnöki, viszont alig 1–2 „orvosi” bejegyzést találunk. Meglepő adat, melyre Romhányi soha célzást sem tett, még családi körben sem. Nem ismerjük az elhatározás rugóját, mint ahogy azt sem, hogy júniustól szeptemberig mi terelte egészen más irányba elhatározását.

A továbbiakat már maga Romhányi mondta el ismételten. 1923 szeptemberében az ifjú Reichenbach György kétségek között ingadozva állt a budai Duna-parton, nem tudván eldönteni, hogy a Műszaki Egyetemre iratkozzon-e be vagy az orvostudományt válassza, lévén hogy mindkettő egyaránt vonzó volt számára. Végül – saját bevallása szerint – szinte nem is elhatározásként, hanem

valami mágnesszerű vonzásnak engedelmeskedve átment a Ferenc József hídon, és a Szerb utcában beiratkozott a Kir. M. Pázmány Péter Tudományegyetem orvosi fakultására.

Egyetemi tanulmányait az 1923/24-es tanév első félévétől az 1927/28-as tanév második félévéig bezárólag zökkenőmentesen elvégezte. A jelzett időszakban nagy egyéniségek fémjelezték a Pázmány Péter Tudományegyetem orvoskari tanártestületét, akikre Romhányi mindig tisztelgő főhajtással emlékezett. Leckekönyvét végiglapozva egymás után tűnnek fel nemzetközi hírnévvel is övezett nevek és *történelmi értékű aláírások: Lenhossék Mihály, Tangl Károly, Farkas Géza, Schaffer Károly, Vámosy Zoltán, Verebély Tibor, Preisz Hugó, Grosz Emil, Krepuska Géza, Bókay János, Kenyeres Balázs, és még sorolhatnánk. A leckekönyvből kitűnik, hogy Reichenbach György a kötelező tárgyak szorgalmas látogatója volt, félévenként átlag 2–3

kollokviumot tett. Szigorlatait ismétlés nélkül teljesítette, a kitűnőtől az elégségesig váltakozó, átlagos jó eredménnyel. Magántanári kollégium viszonylag ritkán szerepel. Benyomásunk ugyanaz, mint a középiskolai tanulmányokkal kapcsolatban: látszólag különösebb megerőltetés nélkül teljesített átlagos jó eredmény, specializált érdeklődés jelei nélkül.

Vonatkozik ez a kórbonctanra is, és csak jóval később lehetett felmérni, hogy milyen sorsszerűen alakultak ekörül az események. Romhányi erről ezt mondta: „Az utólagos előrelátás eredményének tekinthetem azt (is), ami meghatározta egész életem irányát. Nevezetesen azt, hogy harmadéves orvostanhallgató koromban nem Buday Kálmán professzor előadásait vettem fel, ahogy ezt a többség csinálta, hanem Krompecher professzorét. Nem tudom pontosan megadni ennek indokát. Ez volt az utólagos előrelátás. Ha én akkor történetesen, követve a többséget,

Buday professzor előadásait veszem fel, akkor teljesen más irányt vett volna életpályám.” (Magyar Pathologusok Társasága jubiláris kongresszusa, 1982.)

A századforduló ideje óta a budapesti egyetemen két párhuzamos tan széken oktatták a kórbonctant. Az I. sz. Intézetnek Genersich Antal, a II. sz.-nak Pertik Ottó volt az igazgatója. A két jeles pathologustól két nem kevésbé kiemelkedő személyiség vette át a katedrákat: Buday Kálmán és Krompecher Ödön. Utóbbi Pertik tanítványaként követte mesterét az Intézet élén, míg Buday a kolozsvári egyetemi katedráról került Genersich örökébe. Mindketten nemcsak a magyar, de az egyetemes pathologia történetének is kor szakalkotó alakjai, bár személyiségük és érdeklődési körük merőben eltért egymástól. Buday a maga idejében a magyar pathologia elismert vezető személyisége, irányt szabó tekintélye. Az ő égisze alatt alakult meg 1932-ben a Magyar Pathologusok Társasága, mely-

nek első elnöke is ő lett. Fő kutatási iránya a fertőző betegségek kórbonctana volt, előszeretettel foglalkozott a bakteriológiai vizsgáló módszerekkel. Nemzetközi hírnevet eredményeztek számára az üszkös gyulladásra, különösképpen a nomára vonatkozó megfigyelései. Kiemelkedő oktató és nevelő volt. Viszonylag rövid, de mesterien szerkesztett tankönyvet írt, mely hosszú ideig forgalomban volt. Kitűnő szakembereket nevelt, köztük Baloghot, Balót és Zalkát, későbbi tanszéki utódokat.

Krompecher Ödön igazi kutatótípus volt. Nevét ma is világszerte őrzi a bőrsajátságos daganatának, az általa (de sokak által még ma is) basocellularis ráknak nevezett tumor felismerése és publikálása.

A leckekönyvben az 1925/26-os tanév mindkét félévi lapján szerepel Krompecher aláírása, a II. félévi kollokviumot, „jól colloquált, pr. abs.” jelzéssel azonban Pühr Lajos adjunktus jegyez-

te. Romhányi visszaemlékezése szerint a II. félévben kizárólag, de jórészt az I. félévben is ő tartotta az előadásokat Krompecher helyett, aki akkor már megfáradt, beteg ember benyomását keltette. Reichenbach orvostanhallgatót nem érték különösebb benyomások a harmadéves kórbonctani stúdiumok során. A következő tanév I. félévében ugyan szerepel a felvett tárgyak között Johan Béla neve alatt a „Kórszövettan” c. magántanári kollégium, „Az anyakönyvi lapon töröltetett” bejegyzés azonban jelzi, hogy szándéknál többről nem volt szó.

Krompecher 1926 nyarán váratlanul meghalt. Ennek következménye lett – a sors kifürkészhetetlensége révén – az az esemény, amely két év múlva eldöntötte Romhányi pályájának alakulását. Krompecher utóda 1927-ben Balogh Ernő (1890–1964) lett, aki az 1925-ben elnyert szegedi katedráról került a budapesti II. sz. Intézet élére, majd Buday Kálmán nyugdíjba vonulása után

(1934) az összevont Intézet igazgatója lett. Sajátságos alakja és személyisége életében és halála után is témát jelentett. A róla alkotott vélemény dominánsan negatív kicsengésű, kétségtelen érdemeit sem tagadva azonban. Messterien fogalmazta ezt meg egykori tanítványa, Romhányi kortársa, Farkas Károly a róla szóló nekrológban. Sikeres és eredményes kutató volt, úttörő eszmékkal és gyakorlattal, ugyanakkor szinte tolerálhatatlan egyéniség. Utóbbi beárnyékolta szakmai megítélését is, ellenszenvet és elutasítást váltva ki. Farkas Károly nekrológjának két mondata mindennél beszédesebben szól erről. „Több volt annál, hogy barátságot kolduljon, de kevés ahhoz, hogy köré barátok gyülekezzenek. – Balogh Ernőt két kézen fogva ragadta meg a siker démona s egy keze sem maradt a fenyegető balsiker elhárítására.” Ezért lényegében boldogtalanul magányos volt, és az önmaga szította ellenszenv kitörése következtében söpörték el állásá-

ból és hosszú időre a szakmai életből is a II. világháborút követő időszak politikai indulatai. Farkas Károlytól megtudjuk azonban azt is, hogy nagy becsú vággal olyan intézetet szervezett Budapesten, amely a maga idejében nemzetközi mércével mérve is korszerű volt. A makroszkópos és mikroszkópos pathologia művelése mellett intézetében kémiai, bakteriológiai, szövettenyésztő és kísérleti részleg működött, és ebben az intézetben történtek – éppen Romhányi révén – Magyarországon az első szubmikroszkópos vizsgálatok. Ő volt az első magyar kutató, aki kísérleti állatok ezreit áldozta fel a daganatkutatás érdekében, és az Ehrlich-féle egérráknak Putnoky révén patkányba történő átplántálásával kitűnő kísérleti modellt produkált a daganatkutatás számára. A kóros folyamatok hátterében – már akkor – az élettani, biokémiai kisiklások szerepét sejtette és kutatta. Buday tanítványaként először a Szent László Kórház prosector

főorvosa lett, ezért mindvégig megtartotta érdeklődését a fertőző betegségek pathológiája iránt.

Szenvedélyes, elkötelezett oktató volt. Előadásai, jól komponált klinikai-pathologiai demonstrációi élményszámba mentek, és nagy súlyt fektetett a csoportos medikusoktatásra.

Rettegett főnökként emlékeztek rá az egykori hallgatók és munkatársak, aki nem tudott érzelmi kontaktust kialakítani környezetével. Kiváló szeme volt ugyanakkor a tehetség felismerésére, és bár hiú ember volt, a munkatársak sikereire sosem volt féltékeny. Entz Béla azt mondta egyszer róla, hogy megközelíthetetlen egyéniség, de kiváló érzékkel tudja kiválasztani munkatársait, és nagyon jól adja fel nekik a leckét.

Vajon hol és hogyan találkozott egymással ez a két egyéniség, Balogh és Romhányi, akik nagyon sok azonos és még több homlokegyenest eltérő vonással rendelkeztek.

A választ magától Romhányitól tudjuk. A Krompecher, ill. Pühr által harmadévben prezentált tárgyból – az akkori rend szerint – a X. félév végén a hallgatók számára vadidegen Balogh Ernőnél kellett szigorlatot tenni. Impressziószerzés céljából ezért Romhányi és néhány társa a X. félévben felvette Balogh Ernő: „Kórbonctani és szövettani gyakorlatok” c. kollégiumát. A félév befejezése előtt ún. „Arányi-féle pályaboncolási” versenyre került sor. Ennek legkiválóbb teljesítményét – a korabeli dékáni igazolás szerint – Reichenbach György X. f. é. orvostanhallgató mutatta fel, aki ezért 15 pengő jutalomdíjban részesült. Az eseményekről Romhányi maga később így számolt be Pécsett a nyugdíjazásakor történt interjúban: „Egyáltalán nem érdekelt a kórbonctan, azt tanították, hogyan kell vágni és ezt untam. De akkor új professzor jött, Balogh Ernő... Nagyon szép előadásokat tartott. Az ő kedvéért vettem részt az Arányi bon-

colási versenyen is... Megnyertem. Szigorlat után azután szólt Balogh Ernő, hogy maradjak bent mellette, ha van kedvem. Szóval egy tanár inspirációjára történt, ahogy ez általában lenni szokott.” Egy másik interjúban (az Állami Díj elnyerése alkalmából) a szakmaválasztással kapcsolatos kérdésre válaszolva, többet is elárult. „Véletlenek adják az alkalmat, amelyek formálják az embert. Egy kórbonctani szigorlaton dőlt el, mikor vizsgáztatóm hívott az intézetébe. Nem akkor határoztam el, hogy az leszek. Én mindig csak egyet léptem, s így alakult.”

Kevésszer tűnik ki ilyen világosan személyiség és interpretáció jelentősége. Ugyanaz a szakma és tudomány, mely egyik miliőben semmi vonzást nem gyakorolt, egy másik keretben egyszerűen színesnek és vonzónak tűnt, még egy személyiségében nagyon is ellentmondásos tanár közvetítésével is (utóbbit persze Romhányi akkor még igazá-

ban nem láthatta). Az eset igazolja azt, amit Balogh Ernő avatott szeméről és szelektáló készségéről feljegyeztek. Mivel Romhányi, őt magát idézve, mindig csak egyet lépett, a szubjektív inspiráció hatására tett első lépés még csak a küszöb átlépését jelentette. A végső elköteleződés viszont már személyes élmények és benyomások nyomán született tudatos, szuverén döntés eredménye volt.

A hivatalos feljegyzések szerint Reichenbach György a „kitűnő” jelzésű kórbonctani szigorlat után, Balogh Ernő meghívását követve, 1928. szeptember 1-jén externistaként belépett a Pázmány Péter Tudományegyetem II. sz. Kórbonctani Intézetébe. Hamarosan, még szigorló orvosként, díjtalan (1929. január 15.), majd nemsokára (1929. május 14.) díjas gyakornok lett. Ilyen minőségben végezte tovább az előírt egyéves kórházi gyakorlatot budapesti intézményekben, mígnem – a klinikai és zárószigorlatokat sike-

resen teljesítve – 1929. november 9-én orvosdoktorrá avatták. E naptól kezdve dr. Reichenbach György, a II. sz. Kórbonctani Intézet díjas gyakornoka már kizárólag a pathológiának szentelhette idejét és energiáját – élete végéig.

BUDAPEST: KIBONTAKOZÁS – CSALÁDALAPÍTÁS – TÖRÉS

Romhányi élete és pályája a továbbiakban három városban zajlott: Budapesten (1929–1946), Szombathelyen (1946–1951) és Pécsen (1951–1991). Tekintve hogy egyik sem pusztán egy-egy helyszín volt, hanem közeg, amely sajátos tartalmat és meghatározó eseményeket hordozott magában, a történetet is ezek köré építve folytatjuk.

A budapesti 16 év alatt markánsan kirajzolódtak azok a vonásai, amelyeket pályája további állomásain már csak gazdagított és színesített: a dinamikus klinikai-pathológiai szemlélet, a szubmikroszkópos kutatás és a szinte szenvedélyesen gyakorolt oktatás és előadóművészet, átszőve meg nem alkuvó kritikai szemlélettel és csak az igazság felismerésekor visszavonuló kétel-

kedéssel. Bizonyára példaszerű volt számára az intézetnek már említett komplex szervezettsége, amely mozgalmassá és színessé tette a merev morfológiát, ahogy legendássá vált oktató személyiségének alakításában is biztosan kiemelkedő szerepe volt Balogh Ernő szuggesztív oktató készségének. A kezdő fiatalember munkássága eleinte az intézeti irányvonalak mentén zajlott, az alapok megszerzése után azonban hamar önálló útra lépett, lényegében autodidakta módon alakítva ki szakmai egyéniségét. Ekkor már nem az intézet keretei irányították, hanem ő lett színfoltja az intézetnek. Egy jóval későbbi személyes beszélgetés során pl. magától Balogh Ernőtől hallottam célzást arra, hogy Romhányi kiváló biopsziás diagnosztikus készségét teljesen szuverén módon alakította ki és gyakorolta.

A budapesti évek történetét több szálon is követni tudjuk. Ezek: hivatalos feljegyzések a ranglétrán történő

előrehaladásról; előadások és publikációk; családi történeti adatok és nem utolsósorban Romhányi személyes nyilvános visszaemlékezései erre az időre.

A hierarchiában történő előrehaladás önmagában is igen beszédes. A már szigorló orvosként gyakornoki beosztást nyert Reichenbach György két év múlva már tanársegéd (1931), további négy év múlva (1935) pedig adjunktus. Abban az időben már a tanársegédi, még inkább az adjunktusi kinevezés személyhez kötött volt, kiemelkedő érdemek elismeréseként, sokak számára tiszteletre méltó végállomást jelentve a ranglétrán. Romhányi ennél is tovább lépett, miniszteriális kinevezési hatáskörű állásokba: 1940-ben VIII. fizetési osztályba sorolt „laboratóriumi vezető” lett az intézetben, két évvel később pedig VII. fizetési osztályba sorolt intézeti tanárrá nevezték ki, ami csak keveseknek jutott osztályrészül. Az orvoskari tanártestület 1939-ben „A vérképzőszervek kórbonctana és kórszö-

vettana" tárgykörből magántanárrá habilitálta. Ez a profil később nem érvényesült munkásságában, pécsi intézetében azonban komoly haematopathologiai tevékenység alakult ki későbbi tanszéki utóda, Kelényi Gábor révén.

Egy, Balogh Ernőtől származó, 1936-ban kelt „Működési bizonyítvány”-ból megtudjuk, hogy 1930-ban a berlini, 1931-ben a bécsi Collegium Hungaricum tagjaként saját költségén tanulmányúton volt Anders professzornál a berlini Rudolf Virchow Kórház pathologiai intézetében, ill. a bécsi Wieden Kórház pathologiai intézetében Sternbergnél, a lymphogranulomatosis egyik leírójánál. Az orvostudományi kar 1932-ben „egészen egyéni kórszövettani munkája” alapján jutalomban részesítette, a minisztérium pedig belföldi kutató ösztöndíjjal jutalmazta. 1937-ben a Tihanyi Biológiai Kutatóintézetben kultuszminiszteri támogatással összehasonlító szövettani tanulmányokat végzett. 1938-ban állami ösztöndíjasként

Prof. Axel Wallgren mellett citológiai tanulmányokat folytatott a helsinki egyetemi kórbonctani intézetben, közben látogatást tett lengyelországi és svédországi egyetemi kórbonctani intézetekben is. 1940-ben a természettudományi kutató alapból támogatásban részesült daganatmorphologiai kutatásokhoz.

Balogh Ernő, továbbá Anders és Sternberg egyaránt kiemelik rátermettségét, egyéni látásmódját, különösképpen a szövettani diagnosztikában. „Eredetiségével, több bonyolult kérdés igen lelkiismeretes és exact elemzésével a szakirodalmat értékes egyéni adatokkal gazdagította” – írja Balogh Ernő, nem kevésbé dicsérve a hallgatók oktatása terén megnyilvánuló kiváló előadói készséget. Ugyancsak Balogh Ernő írásából tudjuk meg, hogy egyetemi beosztása mellett „1933. november 12. óta ellátja az Irgalmasrend Közkórházának boncnokfőorvosi teendőit.” Egy érdekes személyes adalék ehhez, magától Romhányitól: hastífuszban meg-

betegedve ápoltja volt az Irgalmasrendi Kórháznak, nagy szeretettel és megbecsüléssel gondolt vissza az irgalmasnővérek odaadó ápolására.

Kortársak, egykori intézeti munkatársak és hajdani orvosok elbeszéléseiből tudjuk, hogy Romhányi kiemelkedő egyénisége, színfoltja volt Balogh Ernő intézetének. Korban és tekintélyben nála jóval előrébb járó klinikus professzorok tartottak igényt közreműködésére, és voltak kíváncsiak véleményére, elsősorban a kórszövettani diagnosztika terén. Az orvostanhallgatók tódultak az általa vezetett gyakorlatokra és tantermi előadásokra; legendák keringtek szigorlatra felkészítő kurzusairól.

Romhányi a Magyar Pathologusok Társasága 50 éves jubiláris kongresszusán (Kecskemét, 1982): „50 év kóronctana a visszaemlékezés tükrében” című ünnepi emlékelőadásban foglalta össze emlékeit az 1932–1982 közötti fél évszázadról (korábban már idéztünk

ebből). A budapesti intézeti évekre így emlékezett vissza: „Intézeti beosztásom, amelyet 16 évig megszakítás nélkül töltöttem be, mindenképpen hasznos volt jövőm számára. Fő feladatomban a proszektori tevékenység volt. Karolinny Lajos egyet. magántanár adjunktussal mentünk naponként végig a költő által megénekelt Üllői úti fák alatt a Ludoviceum utcai boncterembe. Karolinny Lajos korán rábízta a boncolási teendőket, majd a jegyzőkönyvezést is, így a 16 évi proszektori tevékenység a jó klinikusok szolgálatában nagyon jó iskola volt számomra. Azt hiszem, a lényegét illetően: végig maradtam proszektor.” Ugyanitt később ezeket mondta: „... én fél lábbal Pécsen is proszektorként működtem. De meg kell vallanom, hogy a pathológiai munkakör jelentőségét a gyógyító orvostudomány szempontjából Szombathelyen éreztem igazán a maga erejében. Azt hiszem, ez a legszebb munkakör a pathologus számára.” Kőbe vésendő szá-

vak, amelyeket Romhányi élete végéig szívből vallott, ehhez szóban és példával hű maradt. Keményen bírált minden olyan véleményt, irányzatot a pathológiában, amely ettől való elhajlást hirdetett.

Ünnepi megemlékezésében jelentős teret szentelt az (előbb már említett) oktatásnak, amelyről ezt mondta: „így lett az oktatás tevékenységem fő motívuma, és azt hiszem, hogy érdemes volt, egyéb irányú tevékenységeim mellett, ennek oldalára állni.”

A jubiláris kongresszuson nagy öregként megszólaló Romhányi 1932-ben előadója volt a Magyar Pathologusok Társasága első – budapesti – kongresszusának (ugyanitt szerepelt öccse, József is társszerzőként), majd ezt követően valamennyi kongresszusnak, később már referensként. A Magyar Pathologusok Társasága nagygyűléseinek kötetekbe összegyűjtött előadói anyagából és egyéb publikációkból képet nyerhetünk Romhányi tudomá-

nyos tevékenységéről a budapesti évek alatt. A fiatal pathologus munkái kezdetben az intézetben művelt témakörökhöz igazodtak, és nagyjából három csoportba sorolhatók: kazuisztikus munkák; összehasonlító humán és experimentális pathologiai vizsgálatok; experimentális daganatkutatási témák. Utóbbiak hátterét nyilvánvalóan az jelentette, hogy Balogh Ernő kezdeményezésére 1934-ben a Magyar Pathologusok Társaságán belül önálló rákkutató szakosztály alakult, amelynek elnöke Balogh Ernő, titkára Romhányi György lett. A II. sz. Kórbonctani Intézet címébe ekkor került be a Kísérleti Rákkutató Intézet elnevezés, amely máig él a jelenlegi I. sz. Pathologiai Intézet címében.

Az Intézetbe 1929-ben kinevezést nyert Reichenbach György tollából már 1930-ban két közlemény jelent meg a Magyar Orvosi Archívumban: „A nyelv-daganatot utánzó lymphogranulomatosis” és „A coli bacteriumok beván-

dorlása az újszülöttek tápcsatornájába". A Sternbergnél töltött tanulmányút során készült az „Über Agranulocytose bei erhaltener Myelopoese" c. közlemény („Folia Haematologica"). A negyvenes évek elején ezután elsősorban experimentális daganatkutatási munkáival találkozunk, amelyek a már említett Ehrlich–Putnoky féle kísérletes modellre épültek. E munkák jelentős része daganatok immunológiai relációival foglalkozik, és – a keletkezési idejét tekintve – messze előremutatónak ítéelhető. Az eredmények mára jórészt elavultak, még mindig hordoznak azonban figyelemre méltó részleteket. Ami a leglényegesebb azonban: már ezekből a korai vagy középidős munkákból világosan tükröződik a szerző kritikus gondossága, precizitása, világos gondolatfejtése.

A negyvenes évek elejétől félreértetlenül bontakoznak ki azok a maga választotta kutatási irányok, amelyek kitöltik majd egész pályafutását

és maradandó arcélt szabnak alakjának.

A Magyar Pathologusok Társasága 1940. évi, budapesti nagygyűlésén Romhányi György: „A porphyrinek kór-szövettani vonatkozásai a vérfesteny anyagforgalmával kapcsolatban” c. referátumot tartott. Erre történő felkészülése során bukkant olyan adatra, amely elvezetett a szinte dédelgetett kedvencévé vált színes rögzítő eljárás kidolgozásához. Jóval később ezt mondta erről: „Éppen karácsony volt, amikor az első piszkos-fekete vérrög megpirosodott, el tud képzelni ennél szebb karácsonyi ajándékot?” (Hallama E.: Tudósportrék). Az „éppen karácsony volt” jellemző egyébként: Romhányi, ha egy téma különösen foglalkoztatta, megfedkezve a naptárról és az óráról, megszállottan merült bele munkájába. Az 1942. évi nagygyűlésen pedig már ez szerepelt a programfüzetben: „Romhányi György: új színes rögzítési eljárás”. Romhányi több közleményben adta köz-

re ezzel kapcsolatos vizsgálatait és eredményeit, ezek közül az utolsó, már Pécsről, 1956-ban jelent meg a Virchow's Archivban. A makroszkópos szervkészítmények eredeti színekben történő tartós megőrzése régóta aktuális és lényegében megoldatlan probléma volt. Az addig alkalmazott eljárások az oxihemoglobinnak mint színt adó tényezőnek a megtartására törekedtek. Romhányi teljesen új útra lépett, amikor a hemoglobinszármazékok sorából a haemokromogént választotta, amely lúgos közegben redukálószer hatására élénkvörös színben jelenik meg. Eljárása szerint formalinos oldatban pyridin és a redukáló nátrium-hidroszulfát hatására haemokromogén képződik, a készítmények visszanyerik természetes színüket, amely tartósan megmarad. Utóbbi feltétele a kifogástalan légmentes lezárása a preparatumnak, mert a levegő oxigénjének hatására az anyagok elszíntelenednek, viszont könnyen visszaszínezhe-

tők. A teljesen új, nagyon praktikus eljárás Romhányi kedvenc témája maradt élete végéig. Az intézetében történt kórbonctani oktatásában kiemelkedő szerepe volt a makroszkópos színes preparatumoknak, amelyek – megfogalmazása szerint – a kórtörténettel és az esetleges szövettani lelettel kiegészítve, komplex, életszerű formában jelenítik meg a kóresetet, sőt az egész embert. A színes diapozitív ábrákat pl. soha nem tartotta egyenértékűnek a múzeumi preparatumokkal. Ez a véleménye sem akkor, sem azóta nem talált osztatlan egyetértésre, és a módszer igazában soha nem lett olyan elterjedt és népszerű, amint joggal megérdemelte volna. Ebben talán közrejátszott az a körülmény, hogy az eljárás – bár más hasonló módszereknél egyszerűbb – vesződséges, munkaigényes, különleges edényeket igényel, és a preparátumok hosszabb-rövidebb idő után regenerációra szorulnak. A pécsi Intézetben ma is szemlélhető készítmények lát-

ványa mindenesetre Romhányinak ad igazat.

Egy másik téma, amely élete végéig különös szívügye maradt, a szív fejlődésének problémája. A köréje fűződő történet egyébként bepillantást nyújt Romhányi kutatói egyéniségébe és szemléletébe. A már idézett 50 éves jubiláris kongresszusi emlékelőadásban erről ezt mondta.

„Rajtam is érvényesült Platon tétele, hogy a »Szükség az inventio anyja«. A nyomasztó szükségérzés abból származott, hogy bő órakeretben, részletesen elő kellett adni a szív fejlődését és annak fejlődési zavarait, amit a rendelkezésemre álló könyvekből egyszerűen nem lehetett megérteni. Nyomasztó érzés volt előadni azt, amit magam sem látok világosan”. Spitzernek a szív fejlődésével foglalkozó monográfiáját tanulmányozva jutott arra a gondolatra, hogy a véráramok hemodinamikai hatásának lehet szerepe a nagyerek keresztveződésében, a septumredők 180

fokos spirális lefutásának tulajdonítva a véráramok irányítását. Áramlástan kísérletekbe kezdett, amelyek két évig tartottak, de – ismét őt idézve – ennek „járulékos ajándéka az volt, hogy beleláttam a természet csodájába, hogy milyen egyszerű mechanizmusok alapján oldotta meg a nagyerek egymást keresztező fejlődését, a szívcső hajlatai által indukált lamináris áramok révén.” Majd így folytatta: „Albert Einsteinnél olvastam, hogy az addig ismeretlen természeti titkok első felismerésekor az embert valamilyen misztikus érzés hatja át. Ilyenszerűt éreztem ezen modellkísérletek nyomán.” A modellkísérlet objektumai szerencsésen megmaradtak történelmi zűrzavarok közepette is, és Romhányi féltve őrizte ezeket Szombathelyen, majd Pécssett. Megfigyeléseit annak idején nem publikálta, de a téma olyan elevenen megmaradt benne, hogy 1952-ben, már Pécssett, közölte kísérletei eredményét az *Acta Morphologicában*.

Az eddig tárgyalt két témát lényegében teljesen kidolgozta Budapesten, később csak elő-elővette, módosítgatta, természetesen a gyakorlatban is alkalmazta, de érdemi újat már nem adott hozzá. Nem így alakult a harmadik témakör sorsa, amelynek gyökerei Budapestre nyúlnak vissza, Szombathelyen terebélyesedtek, végül Pécsen teljesedtek ki. A szubmikroszkópos vizsgálatokról van szó.

A Magyar Pathologusok Társasága 1942. évi, budapesti nagygyűlésén a pathologia történetében akár mérföldkőnek is ítéltető előadást tartott Romhányi György: „Az amyloid submicroscopos szerkezetéről”. Itt hangzott el először, hogy polarizációs mikroszkópos vizsgálatok alapján az amyloid nem szerkezet nélküli anyag, hanem orientált struktúrával rendelkezik. Az 1944-ben Budapestre kitűzött, de az akkori politikai és háborús események alakulása folytán elmaradt nagygyűlés programjában szerepelt volna Romhá-

nyi György referátuma a szubmikroszkópos struktúrákról. Nagy kár, hogy ez elmaradt, mert abban az időben forradalminak hatott volna.

A korábban már idézett gondolatmenetet folytatva, 1982-es ünnepi emlékelőadásában Romhányi az előbbiekről ezeket mondotta: „Egy másik nyomasztó szükség, ami fejlődésemet döntően befolyásolta, abból származott, hogy abban a világban még alaptétel volt, hogy nincs lehetőség morfológiai elemzésre a mikroszkópos feloldás határán túl. Ekkor az elektronmikroszkópiának még híre sem volt. Így irányult figyelmem a polarizációs-optikai észlelés felé, mely elvileg lehetővé teszi az indirekt szubmikroszkópos szerkezeti elemzéseket. De hogyan? Személyes tanítómester nem volt, csak a zoológus Schmidt monográfiája nyújtott ehhez lehetőséget (1938). A polarizációs-optikai elemzés elveinek és gyakorlati módszereinek elsajátítása nem volt egyszerű és időt igényelt.” Az idézet nyomán

teljes valójában bontakozik ki előttünk Romhányi mindig előrenéző, az újat fürkésző, a problémáktól vissza nem riadó, az igazság eléréséig lankadatlan, önerőből alkotó kutató személyisége. A polarizációs optikai módszer küzdelmes, autodidaktikus elsajátításával és alkalmazásával messze megelőzte korát, nemcsak itthon, de nemzetközi viszonylatban is. Ez a vizsgáló módszer lett munkásságának alapköve, hírnevének elsőrendű megalapozója, amelyhez mindig hű maradt, akkor is, amikor az elektronmikroszkóp térhódítása nyomán a polarizációs mikroszkópia fokozatosan háttérbe szorult. Most idézzük előbbi szavainak folytatását, amiben érezhető talán némi elfogultság, egészében azonban nem tagadható annak igaza: „Számomra az orientált festéklarakódások által előidézett kettőstörési jelenségek egyedülálló betekintést nyújtottak a biológiai struktúrák szépségébe és functionális jelentőségébe. Nem tartom szerencsésnek, hogy a biológiai

morfológia elég mostohán kezeli egyik leghatékonyabb ultrastrukturális módszerét, a polarizációs-optikát, amelyet az elektronmikroszkópia sem tett feleslegessé, mivel leletei más dimenzióval, mint az elektronmikroszkópiáé." Ugyanitt hitet tett a jövőről is: „Nem kétes, hogy a morfológia jelentősége a biológiában és pathológiában csak növekedni fog. Ezt azonban a morfológusoknak kell elismertetni kemény tudományos munkával.” Maga életével és munkásságával mindenesetre alaposan hozzájárult ehhez.

Az amyloid, érthető módon, élete végéig foglalkoztatta. Más, elsősorban Pécsen kibontakozó irányzatok és témák előfutáraként értékelhető a budapesti időből két további munkája. Az egyik „A sejthártya permeabilitására vonatkozó kísérleti vizsgálatok” cím alatt a vörösvérsejt és májsejt membránok izoelektromos pont eltolódásának puffert festéksorban történő vizsgálatával foglalkozik (1943). A másik a Rheuma-

tologia című kötetből „A reumás megbetegedések kórbonctana” c. fejezet, amely a későbbi kötőszöveti tanulmányok előrevetülését jelezheti.

A szakmai egyéniség erőteljes kibontakozásával egyidejűleg került sor a családalapításra is, megvetve alapját annak a miliőnek, amely végig, néha igen válságos periódusokban, a nyugodt visszavonulás, megpihenés, vigasz és erőgyűjtés mindenkori helye volt. A munkáját minden elé helyező Romhányi a családi fészek intaktságáról ezt mondta később Pécsen: „Kérem mi itthon nem orvosi témákról beszélgetünk. Még csak az kéne! Sose állhattam azokat a professzorfeleségeket, akik olyan szörnyű tájékozottak és a haboskávénél orvosi kérdésekről társalognak.” Ennek a családi miliőnek a lelke és ihletője a feleség volt, Szödényi Nagy Magdolna (1911–1985), aki 50 esztendőn át tartó házasságban alakította ki és biztosította mindezt. A harmóniát bizonyára eleve megalapozta az, hogy maga is sze-

rény és puritán polgári miliőből származott. Családja a húszas évek végétől Pestszentlőrincen élt. Etyeken élő nagynénjénél látogatóban időzve ismerkedett meg a családi szálak révén ugyancsak oda látogató Reichenbach Györggyel 1926-ban. A orvos és középiskolás lány kapcsolata egzisztenciális okból csak jóval később érett házassággá. Az ifjú György unszolására a nyugalomba vonult Reichenbach szülők Pestszentlőrincen telepedtek le, Györggyel és Józseffel (1930). Szödényi Nagy Magdolna tanítónői oklevelet szerzett, sokáig állás nélkül volt azonban. Romhányi 1935-ben adjunktus lett, ez már kellő egzisztenciális alapot jelentett ahhoz, hogy még abban az évben házasságot kössenek. Az ifjú házaspár Budapesten telepedett le. 1937-ben megszületett egyetlen gyermekük, Mária, aki később orvosi diplomát szerzett, és a laboratóriumi orvosi szakot választotta, amelyet jelenleg főorvosként gyakorol Pécsen. A család 1937-től a Horthy Mik-

lós (mai Bartók Béla) úton lakott a második világháború végéig. Minden biztatónak tűnt. Ragyogó tudományos karrier kibontakozása volt joggal sejthető, puritán életszemléletük pedig teljes megelégedést biztosított számukra viszonylag szerény, de biztos egzisztenciát nyújtó anyagi körülmények között. A második világháború végső fejleményei azonban kegyetlenül szétziláltak mindent.

Az 1944 decemberében fogatosított rendelkezések folytán Németországba irányított magyar orvostanhallgatókat kísérő tanárok között volt Romhányi is, családjával. Karácsony táján érkeztek Halléba. Eleinte a Finanzamtban laktak, később Schomerus teológiai professzor városszéli villájában lettek otthonra. A hallei Pathologiai Intézet archívumában ma is láthatók Romhányi aláírását viselő boncjegyzőkönyvek, tanúsítva, hogy bekapcsolódott az intézet munkájába, ahol igen szívesen fogadták. Az egykori magyar orvostan-

hallgatók idős emberként ma is élénken őrzik és emlegetik hallei előadásainak, demonstrációinak emlékét. A Romhányi család 1945 kora nyarán indult haza, és különböző viszontagságok után októberben érkeztek Budapestre. A lakásban idegenek tanyáztak, akiktől szinte erőszakkal sikerült csak visszaszerezni bútoraikat. Ismét Pest-szentlőrinc következett. Itt érte a családot a nem várt komor fordulat. A második világháborút követő politikai-eszmei kavargásban, okkal vagy ok nélkül, sok karrier tört derékba vagy szenvedett átmeneti törést politikai indíttatású intézkedések folytán. Ennek lett igen hosszú távra áldozata Romhányi intézeti főnöke, Balogh Ernő, de maga Romhányi is, szerencsére csak átmenetileg. Furcsa fintora a sorsnak, hogy az egész lényével hivatásának és kutatásainak élő és a politika iránt szinte semmi érdeklődést sem mutató Romhányi éppen kifejezetten politikai hátterű, talán kicsinyes személyes motí-

vumok által is befolyásolt igazolóbizottsági elmarasztaló határozat alapján egyik napról a másikra az utcára került. A negyvenes évek végén, valószínűleg a pécsi egyetemi pályázathoz készített Curriculum vitae-ben maga erről ennyit írt: „1946. júl. 1. állásáról lemondott.” Kétségbeejtő időszak következett. A házaspár állás, sőt elhelyezkedés reménye nélkül maradt. Romhányi Etyeken alkalmi mezőgazdasági munkát vállalt, kukoricát kapált. A megélhetést azonban elsősorban József anyagi segítsége biztosította, aki akkor már jó nevű gyermekorvos volt, és lakóhelyén, Pestszentlőrincen kiterjedt praxist folytatott.

Szerencsére akadtak olyanok, akik tűrhetetlennek tartották azt, hogy egy olyan elhivatott személyiség, mint Romhányi György nyomorban és kilátástalanságban tengődjön, és legfeljebb valami hozzá méltatlan elhelyezkedésre fanyalodjon később. Bár Romhányi erről még családi körben is alig ejtett szót,

személyes emlékeim között őrzök néhány, részéről elejtett félreérthetetlen célzást arra vonatkozóan, hogy mindezekelőtt Rusznyák István lépett fel igen határozottan, és tett hathatós lépéseket. Ezek eredményeként már 1946 őszén kedvező fordulat következett be a Romhányi család életében, ha egyelőre szerény feltételek és körülmények között is. Rusznyák szerepét alátámasztani látszik az is, hogy már Szombathelyen, majd később Pécsen a Rusznyák-klinika nagy experimentális vesepathológiai anyagának feldolgozását teljes egészében Romhányi végezte.

SZOMBATHELY:
BOLDOG SZÁMŰZETÉS

Erről az időszakról talán feleslegesnek tűnik szólni vagy reá bővebben szót vesztegetni. Mindössze 5 év (1946–1951), eltörpül a pálya egyéb állomásai mellett. Szükségmegoldás egy kétségbeejtő helyzetből, a folytatás pedig az egyetemi katedra Pécssett. Látszólag a túlélést biztosító átmenet, amelyet talán célszerűbb elfelejteni. Romhányi másként látta. Őt és családját olyan érzelmi szálak kötötték Szombathelyhez, amelyek nem szűnő, a pálya csúcsán is élő nosztalgiát szültek, amellyel Romhányi – látni fogjuk – a szó szoros értelmében csak élete utolsó napjaiban békélt meg.

A hivatalos feljegyzések szerint Vas vármegye főispánja dr. Romhányi György egyetemi magántanárt 1946.

október 19-én „Vas vármegye és Szombathely thj. város Közkórháza üreseedésben lévő kórboncnok-laboratóriumi főorvosi állására ideiglenesen behelyettesítette”, részére 336 Ft havi illetményt és 15 Ft lakbérpótlékot állapított meg. Családi pótlék a behelyettesítés idejére nem járt. A főorvosi állást korábban dr. Görög Dénes, Entz Béla tanítványa töltötte be, akit 1944-ben koncentrációs táborba hurcoltak; innét ugyanélve kikerült, de az elszenvedett viszontagságok következtében hazatérés közben meghalt. Érdekes véletlen, hogy Romhányi először egy Entz-tanítványnak, majd magának Entz Bélának lett utóda. A főispáni megbízás groteszk és megalázó: a jeles egyetemi magántanárt csak helyettesként nevezik ki kórházi főorvosi állásra! Romhányi még 1946 decemberében folyamodott végleges kinevezésért. A folyamodványt Pető Ernő, a szombathelyi kórház neves és nagy tekintélyű sebész főorvos igazgatója „Működési igazolvány”-nyal

támogatta, amelyből félreérthetetlenül kiderül, hogy Romhányi alig két hónap alatt meghódította a szombathelyi kórházat. A végleges kinevezésre csak 1948 tavaszán került sor. Eddig az időig a család Pestszentlőrincen maradt, és Romhányi két esztendőn át hetente ingázott Szombathely és Pestszentlőrinc között! A Romhányi család eleinte igen szűkös elhelyezésben, a kórházban lakott, majd végre megfelelő otthonra lettek a városban. Akár lehangolóknak is mondható események és körülmények, Romhányi Mária főorvosnő ma mégis így emlékszik vissza erre az időre: „Szombathely varázslatos hely volt mindannyiunk számára.” Olyannyira varázslatos, hogy miatta még a pécsi katedra is veszélybe került.

Az akkori idők tanúi rajongva emlékeznek vissza Romhányi szombathelyi működésére, és megkapó képet festenek róla. Egyetemi magántanári rangú kórházi főorvos elég ritka volt akkoriban, így ez a körülmény már önma-

gában élénk várakozást keltett, még inkább azonban mindaz, amit a Szombathelyen orvosként működő egykori pesti medikusok meséltek Romhányiról. Dr. Tanka Dezső pathologus professzor így emlékezik vissza (akkori medikusként): „Romhányi megjelenése fordulatot jelentett a kórház életében.” Nem csekély értékű kijelentés, hiszen a szombathelyi kórház már abban az időben az ország egyik elit intézménye volt! A fiatalembernek feltűnt, hogy a laboratóriumban késő éjszakáig égett a villany, a tanár úr dolgozott, olvasott. A kettős profilú osztály vezetéséhez fontos pathologiai tudással rendelkezett, a laboratóriumi ismereteket pedig a rá jellemző szorgalommal és predesztinált érdeklődéssel nagyon hamar elsajátította. A szegényes technikai berendezést részben összeköttetései révén bővítette, részben barkácsolással gyarapította. Környezetéből egyszerű embereket kiváló asszisztenssé képezett ki. Budapesti kapcsolatait kama-

toztatva elárasztotta szakirodalommal, könyvekkel és folyóiratokkal, az e téren nagyon szegényes helyzetű kórházat. Heti ingázásaiból mindig hatalmas csomagokkal érkezett vissza, amelyek a British Counciltől és a budapesti Orvostudományi Könyvtárból származó irodalmi anyagot tartalmazták. A Kari Könyvtár adminisztratív vezetője, Varjas Gyula szinte rajongó tisztelője volt Romhányinak, minden kívánságát teljesítette, és ez még a pécsi években is nagyon gyümölcsözően érvényesült.

A kórház szerény, egyasztalos boncterme egyszeriben megtelt élményekkel a Romhányi által prezentált boncolások révén, amelyek mind több érdeklődőt vonzottak, és az esetértékelések felérték egy-egy klinikopathológiai konferenciával.

A visszaemlékezők szerint Romhányi kis egyetemet formált maga körül. Ebben lelkes partnerei voltak az oktatási szünetekben bejáró medikusok, a kórház fiatal és idősebb orvosai, a fő-

orvosi karból pedig mindenekelőtt a Pécsről Szombathelyre került jeles gyermekgyógyász, Frank Kálmán. Kiváló fiatal munkatársak szegődtek mellé az osztályon, elsőként és tartósan dr. Soly-moss Béla, majd átmenetileg dr. Mol-nár János. Később mindketten az USA-ban csináltak karriert, magukon hordozva a Mester keze nyomát. A köréje gyűlt nagyszámú medikusból több kiváló szakember került ki később, akik pályájuk csúcsán is – szakmától függetlenül – Romhányit vallják tanítómesternek és példaképnek (többek között István Lajos, Széll Kálmán, Tanka Dezső stb.). Az emlékezők ma is lelkesen gondolnak vissza a „gittegylet”-nek nevezett havi referáló ülésekre, amelyeket Romhányi szervezett. Ezeket este tartották, mindig telt ház mellett. Romhányi referáló témákat osztott ki fiataloknak, és a jól-rosszul sikerült beszámolókat élményszámba menő vita követte, amelynek motorja és lelke természetesen szintén ő volt. Mindig ki-

váló érzéke volt a témák kiválasztásához, így a referátumok közönsége naprakészen követhette a tudomány legfrissebb eredményeit.

Ami a pathológiát illeti, nemcsak a boncolásoknak, de a biopsziás diagnosztikának is új arculatot adott, a klasszikus pathomorphológiának klinikai-pathologiai dinamizmust kölcsönözve és a klasszikus módszereket hisztokémiával, biokémiával, mikrobiológiával és nem utolsósorban polarizációs mikroszkópiával kiegészítve. A szubmikroszkópos kutatáshoz hasonlóan úttörő szerepe volt az akkoriban kibontakozó hisztokémia meghonosításában is. Erről tanúskodnak a szombathelyi laboratóriumban végzett első hazai alkáliás foszfátáz- és perjódsav-Schiff-reakciók, új színt adva maga és munkatársai korabeli közleményeinek. A prosectura és laboratórium egyetlen monokuláris mikroszkóppal rendelkezett, amelynek technikai hátrányait kiegyenlítette a vizsgáló személyisége és látásmódja. Az

egyszerű fénymikroszkópot kiegészítő elemekkel tette alkalmassá polarizációs optikai vizsgálatokra, ehhez a szűrőket Budapestről Straub Brúnó professzor bocsátotta rendelkezésére. A primitív körülmények és eszközök nem gátolták abban, hogy jelentős tudományos eredményeket produkáljon. A pécsi pályázathoz szerkesztett lakonikus, harmadik személyben írt Curriculum vitae-ben maga így foglalta össze ezeket: „Jelenlegi vidéki munkahelyén sikerült némi tudományos munkára lehetőséget teremtenie, részben munkaközösségben a budapesti I. sz. Belklinikával (Rusznyák Istvánnal és munkacsoportjával, különösen pedig Gömöri Pállal, akivel már Budapesten kollaboráltak exsiccosis és hypochloraemia veselváltozásainak tanulmányozásában: K. I.). Ennek eredménye: A határhártyák és rostelemek submikroszkopos szerkezetének kórszövettani értékelése; Adatok a vesehámsejtek funkcionális és submikroszkopos szerkezetéről, és írá-

nyítása alatt dr. Solymoss Béla segédorvos által közölt: Halálos anuriához vezető kéregischaemia (Orvosi Hetilap, Lancet) és A rákstroma biológiai aktivitásának kérdéséhez. A Magyar Tudományos Akadémia 1949 áprilisában tudományos statusba sorolta.” A címek önmaguk helyett beszélnek. „A vesehámsejtek funkcionális és submikroszkopos szerkezetéről” c. munka pl. még ma is gyöngyszeme Romhányi munkásságának, amelynek révén először sikerült bepillantást nyerni a tubularis funkció élettanát determináló strukturális viszonyokba, ma is érvényes megállapítások formájában. Érdekes módon Romhányi az előbbi felsorolásba nem tette be (vagy talán kifelejtette) az amyloidra vonatkozó, nyugodtan korszakalkotónak mondható vizsgálatait. Már Budapesten produkált és publikált első megfigyeléseit az amyloid orientált szerkezetéről Szombathelyen felülvizsgálta, kiegészítette, és a rangos Schweizerische Zeitschrift für

Pathologie und Bakteriologie hasábjain a világ elé lépett vele.

A helyenként primitív körülmények sem gátolták abban, hogy itt is áldozzon örök szenvedélyének, a színes makroszkópos szervkészítmények előállításának, melyek kis múzeum má gyarapodtak prosecturáján.

Nem hanyagolta el a klinikai laboratóriumi profilt sem. Az országban talán elsőként végzett papír-elektroforetikus vizsgálatokat, saját maga konstruálta készülékkel. Üvegcsövekből és biciklipumpából „haboztató” készüléket állított össze, hogy a felületi feszültség fokozása révén dúsítani tudja a vizeletben ürülő ketoszteroidokat, amelyek vizsgálata akkorigban újdonság volt. Hús- és mákdaráló szolgált szövethomogenizálás céljára, hogy azután biokémiai vizsgálatokat végezzen az anyagokon, pl. – korát messze megelőzve – daganatszövetek enzimaktivitására vonatkozóan, stb.

A szombathelyi Romhányi-műhelynek természetesen híre ment, és az ország különböző részeiből, főleg Budapestről tanulmányútra érkeztek fiatal kutatók, köztük a budapesti Radiológiai Klinikáról Kelényi Gábor, aki később Pécssett munkatársa, majd tanszéki utóda lett. Szombathelyről hívták meg a radiológusok és fiziológusok nagygyűléseire referensnek. Ezeken a fórumokon olyan előadást tartott a nukleinsavak jelentőségéről és a vírusokról, amelyet mindenki lélegzet-visszafojtva hallgatott.

Tudományával, tevékenységével elkápráztatta a fiatalokat, akiknek még egyéb módon is példaképe és nevelője tudott lenni. Nem adott külsőségekre, de nem tűrte (később sem) a borotvátlanul és rendetlen öltözékben történő megjelenést, mert ez sérthette a betegek érzékenységét. A kezdők a vénás vérvételt rajta gyakorolták, mert ezt így kívánta a betegek iránti tisztelet.

A szó szoros értelmében csak munkájának élt, ha azonban néha elfoga-

dott egy-egy baráti meghívást, vagy maga volt vendéglátó, elbűvölő társalgó és házigazda volt, mintegy kilépve a munkahelyi aszketizmusból.

Az előbbiekből kitűnik, hogy Romhányi valóban merőben átformálta a szombathelyi kórház életét és szellemiségét, legendává lett már akkor, és az maradt máig az akkori kortársak emlékezetében.

Emlékeztetek az előző fejezetben idézett vallomására, amely szerint a pathologusnak a gyógyító orvostudományban vitt szerepét Szombathelyen érezte át igazán, és azt a pathologusi munkakör legvonzóbb oldalának deklarálta.

Az idő és a sors méhében azonban már érlelődtek az események, amelyek a pálya végső, mindent betetőző szakaszát készítették elő.

A pécsi egyetemen 1947-ben fényes ünnepséggel ülték meg Entz Bélának, a kórbonctan jeles tanszékvezető tanárának 70. születésnapját, és ez az esemény óhatatlanul előrevetítette az utód-

lás kérdését. A korabeli kari jegyzőkönyvekből kiderül, hogy a pécsi orvoskari tanári testület nagy súlyt helyezett ennek méltó megoldására, amit Entz 1949. szeptember 1-jén történt nyugdíjazása sürgető valósággá tett. Pályázatot írtak ki, amelyre jeles egyéniségek jelentkeztek (pl. Soós József, Farkas Károly). Közülük a kar egyöntetű és félreérthetetlen állásfoglalásában kötelezte el magát Romhányi György mellett, aki – a kari jegyzőkönyv tanúsága szerint – „nem csak a fiatalabb magyar kórboncnok nemzedék, de az egész magyar orvostudományi kutató generáció kiemelkedő tehetségű tagja. Elmélyedő igazi alkotóelme, kinek újabb vizsgálatai szinte valamennyien egy-egy forradalmi lépést képeznek a morfológiai kutatás területén. Biofizikai és biokémiai elgondolásokra épített kutatásai sok tekintetben egészen új utakat és perspektívákat nyújtanak a pathológiai kutatásokban. ... Romhányi mindezek mellett kiváló gyakorlati kórboncnok, el-

sőrendű diagnosztá, jó előadó és kitűnő, hallgatóival szeretettel foglalkozó tanár. A budapesti I. Belklinikával munkaközösségben végzett vizsgálatai mutatják, hogy zárkózottsága ellenére Romhányi dr. érzékkel bír különböző szakok gyümölcsöző együttműködése iránt, ami Karunk célkitűzései között kiemelkedő helyet foglal el.”

A személyiség tökéletes felmérése tükröződik e méltatásból, ritka kitüntető gesztust nyújtva az érintett felé. Joggal hihető ezután, hogy a többi csak adminisztrációs formaság volt. Hogy nem így történt, azt sejteti már az a tény, hogy Romhányi a tálcán kínált pécsi katedrát csak 1951 októberében foglalta el, addig megbízottként Entz vezette az intézetet. A történelmi miliőt és az előzményeket tekintve arra gondolhat mindenki, hogy valószínűleg politikai természetű meszterkedések késleltethették a megoldást. Egészen másról volt azonban szó.

Romhányi elzárkózott a meghívás elől. Puritán személyisége eleve kizárja azt

a lehetőséget, hogy ez csak megjátszás volt, kéretés céljából történt, valamiféle elégtételt próbálva szolgáltatni önmagának a korábbi nem csekély sérelmekért. Állásfoglalásának őszintesége kitűnik lányának visszaemlékezéseiből is, de talán még beszédesebben tanúsítja ezt Romhányi személyes hagyatékából előkerült két levél 1950-ből. Az egyiket Gömöri Pál, később budapesti belgyógyász professzor írta, a másikat Zalka Ödön, az ismét megnyitott budapesti II. sz. Kórbonctani Intézet igazgatója. Mindkét levélíró szinte könyörögve kéri szándéka megmásítására és a pécsi katedra elfogadására. Gömöri, a korabeli klinikus munkatárs és barát levele magától értetődő, korántsem ennyire az Zalkáé, és ezért igen sokatmondó. Zalka kiváló pathologus volt, de befelé forduló, sajátos egyéniség, akit nem fűztek baráti szálak Romhányihoz. Komoly hangvételű levele ezért igen értékes adalék Romhányi személyének megítéléséhez a korabeli pathologusok részéről.

Romhányi ennek a húzódozásnak okáról lényegében soha, még élete végső, jobban feltárulkozó periódusában sem beszélt, ezért csak találgatásokra vagyunk utalva, bár a megoldás így is viszonylag kézenfekvőnek tűnik.

A munkáját minden elé helyező, abba sokszor szinte fanatikusan belemerülő Romhányi életében a szombathelyi 5 esztendő volt az az időszak, amikor gyakorlatilag maradéktalanul csak munkájának szentelhette magát. Vállán nyugodott ugyan a kétprofilú osztály irányításának gondja, mivel azonban maroknyi és készséges személyzettel kellett csak vesződnie, a felmerülő nehézségeken igénytelensége és kimeríthetetlen aktivitása révén könnyedén úrrá lett, hiszen még a napi rutinmunka is kedvtelést jelentett számára, és lényegében öntörvényűen cselekedhetett. Mindig teret kereső interpretációs készsége Szombathelyen egészen különleges befogadóközegre talált, ahol nemcsak elfogadták, de szomjasan lesték

tanítását és várták a feladatokat. Gondolatait, energiáját teljesen szabadon és függetlenül bonthatta ki, úgy, mint soha azelőtt. Budapesten ugyan szabadon alakíthatta szakmai egyéniségét, még a ranglétra magas fokain is kötötték azonban az intézeti keretek, a szubordináció, beosztásából fakadó adminisztrációs kötelezettség és felelősség. Pécs a legnagyobb önmegvalósítási esélyt kínálta számára, egyúttal azonban egy nagy kihívást is azáltal, hogy vállaira kellett vennie egy egyetemi intézet felelős irányítását. A szombathelyi miliő nyilván feledtetni tudta az anyagi és szociális hátrányokat is, amelyekkel neki és családjának szembe kellett néznie. Ezek áthidalásában segítségükre volt a családi gyökerekből és neveltetésből fakadó puritán, egyszerű életvitel és szemlélet is.

Puritánsága és igénytelensége ellenére Romhányi érzelemteli ember volt. Ha nem is tette önteltté, mégis biztosan mély nyomot hagyott benne az a

rajongó tisztelet, már-már bálványozás, amely a szombathelyi kórházban övezte személyét és tevékenységét. Mikor már komoly szakmai sikereket ért el, és rangos tudományos elismerésekben részesült, sem halványodtak benne a Szombathelyhez kötődő érzelmek.

A hosszú, szinte már-már bántó halogatásnak azonban mégis meg kellett hajolnia a pécsi egyetem kitartása, valamint a szakmai és tudományos közvélemény nyomása előtt, így Romhányi 1951 nyarán végül igent mondott a pécsi egyetem hívására. Ügyeinek rendezésére hivatkozva azonban (ebben talán rejlett egy kis emberi gyengeség, valamiféle önmagának szolgáltatott elégtétel) a minisztérium hozzájárulásával a pécsi katedrát csak a tanév megkezdése után, 1951. október 16-án foglalta el, hogy azután 25 éven át birtokolja azt.

Ismételten láttuk, hogy Romhányi szívesen nyilatkozott pályája alakulásáról, benne a szombathelyi és pécsi évekről és eseményekről, soha nem szólt azonban arról, hogy milyen érzésekkel érkezett meg az egyik és másik városba. Szombathely esetében ez még érthető, annál kevésbé érthető Péccsel kapcsolatban, hiszen Pécs mindannak a várakozásnak megvalósulását ígerte, amit pályafutása már nagyon korán előrevetített. Romhányi mégis kedvetlenül érkezett Pécsre 1951. október 16-án – az előzmények ezt némileg magyarázzák – és ez a kedvetlenség maradéktalanul csak évek múlva oldódott, olyannyira, hogy 1955-ben még a távozás gondolata is komolyan felmerült.

Nem derítették jobb kedvre az átvett intézet viszonyai sem, amelyek személyzeti és anyagi vonatkozásban egyaránt szerények voltak. A személyzet 1951 őszén mindössze 3 orvusból (közülük csak egy volt szakorvos), egy szigorló orvos gyakornokból, 1-1 asszisztensnőből, illetve gépírónőből és két boncmesterből állt. A helyiségek kis számúak, szűkösek, a műszerpark éppen az átlagnak megfelelő. Az igaz, hogy ennél rosszabb körülmények várták Szombathelyen, de ezeken jókedvűen úrrá lett akkor, amiben felbecsülhetetlen segítséget nyújtott számára az a páratlan miliő, amely ott körülvette. A rövid időn belüli másodszori újrakezdés némileg mindig lehangoló, sokkal lényegesebb azonban, hogy míg Szombathelyen csak egy viszonylag szerény kórházi osztály irányítása volt a feladata, és gyakorlatilag öntörvényűen cselekedhetett, most teljesen új kihívással kellett szembenéznie.

Pécsre kiforrott egyéniség jegyeit hordozó pathologusként érkezett, óriási oktatási tapasztalattal, merőben új tudományos irányokba mutató eredményekkel és tervekkel: e téren tehát meglepetés nem érhetette, biztos alapokon állt. Egészen új feladatot jelentett azonban, hogy először lett egy egyetemi intézet egyszemélyi felelős vezetője, ami már nem csak szakmai erényeket igényelt. Ez volt személyiségének és működésének az az oldala, ahol talán egyetlen igazi gyengéje mutatkozott. Hallgatói, tanártársai és minden külső szemlélő számára ez lényegében rejtve maradt. Az intézet működésében és eredményeiben kifelé egyáltalán nem tükröződött, és csak azok előtt tárult fel, akik – hivatkoztunk már erre a bevezetőben – Romhányi közvetlen munkatársai lehettek a pécsi intézetben. Később visszatérek erre, most csak két véleményt idézek. Romhányi arról, hogy tanszékvezetőként milyennek látta magát, így vallott később: „Hát szervezni

azt tényleg nem tudok. De levették a vállamról, elhiszi? Már gondolkodtam rajta, és úgy látom, a tanszéken olyan nyolcvan százalékos sikerrel ment a munka. Sokszor tévedtem az emberek megítélésében. Egyben nem tévedtem soha. A tehetség megítélésében.” (Hallama E.: Tudósportrék.) Az egyetemi Személyzeti Osztály által 1955-ben készített „Jellemzés”-ben sok találó megállapítás található. Eszerint szakmai tevékenysége kiváló, minden fáradozása a gyógyítás és tudomány elősegítését szolgálja. „Magatartása kissé merev, tartózkodó. Az intézet ügyével nem igen foglalkozik (ez ilyen kategorikusan nem helytálló: K. I.), csak a tudományos munkának él. Munkatársai becsülik”, bár problémáikat röviden és „túl hivatalosan” intézi el. „Ez részben azzal magyarázható, hogy némelykor úgy elmerül a kutatásokban, annyira szórakozott, hogy nem veszi észre a körülötte történeteket.”

Kedvetlen és formális volt a tanszéki előddel, Entz Bélával történt talál-

kozás is, és ez a hangulat volt tulajdonképpen jellemző végig személyes kapcsolatukra a pécsi évek alatt. A két jeles pathologus személyiségét és működését egymás mellé állítva, lényegében érthetővé válik mindez. Életkor, iskola, szemlélet egyaránt markánsan elkülönítette őket, és miután a maga módján mindkettő kiforrott egyéniség volt, e különbségeket érzelmileg nem tudták kiegyenlíteni, amit feltétlenül csak sajnálni lehet.

Entz Béla (1877–1959) már szárnyait bontogató pathologus volt Genersich Antal mellett, amikor Romhányi meglátta a napvilágot, és egyetemi tanár, amikor későbbi utóda még a középiskola padjait koptatta. Mindez nemcsak időben, hanem szakmai, társadalmi, politikai miliőben is hatalmas távolságot jelez a két ember között. Entz a német orientáltságú klasszikus pathologia neveltje és művelője volt, uralkodó motívummá tette azonban maga is a klinikopathologiai szemléletet, élettől töltve

meg így az általa képviselt stúdiumot. Ezért tudott maradandó hatást gyakorolni tanítványaira, akik legalább olyan lelkesedéssel tekintettek és tekintenek vissza személyére, mint Romhányira egykori növendékei.

Romhányi szakmai iskolájáról már korábban szóltunk. A Balogh Ernő által képviselt stílus ugyan szintén szilárd klasszikus pathologiai alapokon nyugodott, az akkor uralkodó német iskola hatása mellett azonban érdemi hangsúlyt kaptak benne az angolszász, elsősorban egyesült államokbeli irodalom és kutatási irányzatok, az experimentum, határterületi tudományok erőteljesebb érvényesítése. Mindkét iskolának és intézetnek egyaránt erőssége volt az elkötelezetten gyakorolt, suggeratív, a gyakorlati ismeretekre és szemléletre nagy súlyt helyező, magas szintű oktatás. A legnagyobb különbség azonban a személyiségben mutatkozott közöttük. Entz méltóságteljes, de mégis közvetlen, nyitott, humorral öt-

vözött egyénisége, az egyetemi és a szélesebb társadalmi közélet iránti érzéke és aktív szereplése szöges ellentétben állt Romhányi befelé forduló, egész lényét és minden energiáját csak munkájának szentelő, aszkétikus vonásokat hordozó egyéniségével, ami alapvetően megszabta pl. az intézetben belüli és azon kívüli személyes kapcsolataik alakulását és hangulatát.

Ha életükben nem is tudtak érzelmi-
leg közeledni egymáshoz, később mégis megbékéltek az időben és emlékezetben.

A Pécsi Orvostudományi Egyetem 1977-ben méltó, ünnepélyes formában emlékezett meg Entz Béla születésének 100 éves fordulójáról. Az ünnepi megemlékezések között kiemelkedett Romhányi nagyszabású emlékelőadása, amely a „Törekvéseink a mikroszkopos morphológiától a finom szerkezeti kutatás felé” címet viselte, mondanivalója azonban ennél jóval bővebb volt. Tulajdonképpen 25 éves professzori mű-

kódésének csodálatosan megkomponált számvetése volt ez, beleszőve vallomásait a tudomány műveléséről és a pathológiáról, mindezt Entz Béla emlékezete köré építve, tisztelgő főhajtással. Akik ezt az előadást hallhatták vagy ma a Pécsi Orvostudományi Egyetem 1976/77. tanévi Évkönyvében teljes terjedelmében olvashatják, egyedülálló benyomást szerezhetnek Romhányi személyiségéről és életművéről. Érdemes ezért itt is közreadni ennek gondolatait, jórészt Romhányi szavait idézve.

A pécsi kezdet idején két gond nyomasztotta. Az egyik: „Nehéz nagy előd utódjának lenni ... aki szakmai és életreszóló bölcs tanításait szinte aphorizmaszerűen sűrítve tudta átadni tanítványainak: nehéz utódjának lenni úgy, ... hogy ne szenvedjen törést a genius loci, amivel Entz Béla fémjelezte a pécsi intézetet.” Romhányi ekkor olyan idős volt, mint Entz találkozásuk és váltásuk idején, s bár ekkorra már réggen ő fémjelezte az intézetet, az idős

ember bölcsessége, ha későn is, de még mindig időben megteremtette a megbékélést a két nagy egyéniség között.

A másik gondot „a jövő útkeresése” jelentette, a korábbinál nagyobb lehetőségek mellett nagyobb felelősség terhét is kiróva. „A biochemia mindjobban rájött (az ötvenes évek elején járunk), hogy az életfolyamatok nem valamely diffus kolloidális közegben, hanem meghatározott biológiai struktúrákon zajlanak le: a makromolekulák világában. Így tört be a biológiai morphológiába a mikroszkópos dimension túli makromolekuláris struktúrák megismerésének igénye.

Entz professzortól tanultam (hiszen sokszor meglátogatta az Intézetet), hogy a tudomány világában nemcsak a pillanatnyi ismeretanyag a fontos, hanem inkább az, hogy milyen irányban kell keresnünk az előrehaladást, még nehézségek ellenére is, mert ez a tudomány fejlődésének belső törvénye: nehogy a könnyebb ellenállás felé téved-

jünk el a tudományos kutatásunk útjain. Az útkeresés ebben az időben azért is döntő volt, mert már kezdtek jelentkezni a csírái a molekuláris biológiának, amit főleg a DNS genetikai szerepének felismerése jelzett Avery 1944-ben tett felfedezésével. Ekkor már sejteni lehetett, hogy új tudományos korszak indul el a biomorphológiában. Így tehát a submikroszkópos struktúrák megismerésére irányuló törekvésünk reális szükségszerűség volt a pathológia számára is. És ezen át remélhettük, hogy jobban kibontakozhat a morphológián alapuló funktionális szemléletünk.

Azt mondják (Carlyle), hogy minden folyamatnak a kezdeti csírái a legfigyelemreméltóbbak. Ha már most 25 év távlatából és talán objektívebben nézem magunkat fiatal munkatársaimmal: Kelényi Gáborral, Jobst Kázmérral, Kádas Istvánnal, Németh-Csóka Mihállyal, akkor nem tudom, hogy azoknak optimista hitét az előrehala-

dásban vagy szorgalmát és kitartását csodáljam: hiszen akkor inkább csak álomszerűen körvonalazott elképzelésünk volt az előrehaladás irányáról és módszertanáról. ...

Ha igaz, hogy a módszer minden (K. Ludwig), akkor visszatekintve a kezdeti időkre azt mondhatjuk, hogy mélyről kellett elindulni és magunkon segíteni: műszert összehozni és módszer-tant fejleszteni.

Mindössze két kölcsönkapott polarizator szűrővel érkeztem meg, kellően még ki nem épített elméleti és gyakorlati alapismeretekkel a polarisációs mikroszkópia adta lehetőségekről a submikroszkópos szerkezetkutatás területén, de – utólag nézve most már láthatóan döntővé vált kérdéssel – amely csírája lett a submikroszkópos kutatásaink egész kibontakozó spektrumának. Nevezetesen: miért nem kettőstörők a sejtmagok, mikor maga a DNS intenzív negatív kettőstörő? Erre a kérdésre csak néhány évi, más irányt vett kutatások

során nyertünk választ, igazi serendipity módjára.

Azt hiszem, Koestler mutatott rá egy helyen arra, hogy mik az alkotó tudományos tevékenység alapvető feltételei. Ezek között szerepelnek: 1) a „prepared mind”, a tudományosan felkészült elme, 2) az aktuális probléma világos áttekintése, 3) tudni lebontani a komplex kérdéseket egyszerűbbre, 4) tudni felhasználni a serendipityt, tehát nem ragaszkodni mereven előzetesen körvonalazott tudományos terv keretéhez, 5) rendelkezni megfelelő módszertannal és 6) nem utolsósorban a szerencsével.

De Pirami szerint nem is igazi kutató, aki sohasem találkozik a szerencsével. Úgy gondolom, hogy mi is találkoztunk a szerencsével, de sokat segített a serendipity is. ... Csak folyamatosan, menet közben bontakozott ki előttünk a probléma világos áttekintése, és tudtuk a polarisatio optikai módszertanainkat potenciálisan nagy teljesítményű eljárásokká fejleszteni.

A módszertanunk alapjait képező reakciókat később szükséges volt megfelelő névvel megjelölni, és ezeket topo-optikai reakcióknak neveztük el. Ezeknek lényege, hogy (akár elektronmikroszkóposan is) rejtett, rendezett micelláris vagy molekuláris struktúrákra színtelen vagy festékmolekulák rendezett ráakódását érjük el, és ezáltal erős kettőstörés alakul ki. Ez könnyen felismerhetővé teszi a rejtett struktúrát és annak elemzését teszi lehetővé. ... Ezek kifejlesztésében két egyszerű lelet bizonyult döntőnek: 1) új lehetőséget találtunk (szerencsével) a laza, rendezett kötésben levő molekulák rögzítésére a struktúrákon ún. utóprecipitációval, amellyel együtt járt a kettőstörés lényeges felerősödése, és 2) találtunk olyan lefedési módszert, amellyel kikerülhettük a víztelenítés destruktív hatásait: a gummiarabicumot. ...

Az első érdemleges ultrastrukturális felismerés: a rugalmas rostok filamentosus ultrastrukturájáról tisztán seren-

dipity eredménye volt. A sejtmagvak kettőstörésének problémáját kutattuk. ... A magokon nem észleltünk semmit, de ... feltűnt, hogy a rugalmas rostok enyhe negatív kettőstörést mutatnak, ami submikroszkópos, láthatatlan filamentosus szerkezetre utal. ... A rugalmas rostok ultrastrukturális filamentosus szerkezete nem nagy érdeklődést keltett, mert az elektronmikroszkóp számára akkor még ismeretlen volt. ... Az elektronmikroszkópia nehezen tudta követni a polarisatio egyszerű módszerével kimutatott filamentosus helicoid szerkezetet, amit az elektronmikroszkópia valószínűleg nem is fog tudni konkrétan felismerni, mert ultravékony metszeteiben ez a rendszer már nem rekonstruálható.

Amint a rugalmas rostok ultrastrukturális filamentosus felépülésének felismerése serendipity módján történt a mag DNS ultrastrukturájára irányuló vizsgálatok során, úgy a rugalmas rostok strukturális organisatiójára vonat-

kozó vizsgálatok vezettek serendipity módjára a mag DNS rejtett ultrastruktúrájának felismerésére. A rugalmas rostok prolongált trypsin emésztése során a rivanollal vagy toluidinkékkel festett sejtmagok intensív kettőstörést mutattak a DNS-t burkoló histonok eltávolítása folytán...

Jobst Kázmér, majd vezetése alatt Kellermayer Miklós ezen úton haladva jutottak el kiterjedt vizsgálataikban a nyugalmi magok DNS-fehérje komplexumainak analysisével távlati szempontból fontos cytológiai megállapításaikhoz.

További szerencsés körülmény volt, hogy kezdetben az acridin festék rivanollal próbálkoztunk a DNS ultrastruktúrájának vizsgálatában, ... mert ennek nyomán sikerült eljutni a laza orientált festékkötések rendezett stabilizálásához a festékkötő struktúrákon. Ehhez a pancreas ergastoplasma (EP) RNS struktúrájának tanulmányozása vezetett. ... Hosszas kísérletek ellenére sem sikerült rivanollal orientált festékkötést el-

érni, ... akkor segített a szerencse: nevezetesen azon adat, hogy a rivanolt quantitative oldatból úgy mutatják ki, hogy ferricyaniddal kicsapják. ... A labilis festékkötések stabilizálása ferricyaniddal alapmódszertanná vált. ... A máj EP membránjai csak akkor adnak orientált festési reactiót, ha a struktúra redukált állapotban van, vagyis elektronokkal feltöltött. ... Ezen leleteket, amelyek az elektronok jelenlétét ill. hiányát demonstrálják biológiai membrán struktúrákon, a szerkezetanalysis csúcsteljesítményeként tekinthetjük. Nem ismerünk hasonló teljesítményt egyéb morphológiai vizsgáló módszerek területén.

...A további finomszerkezettani kutatások három területre szorítkoztak: sejtnukleinsavak, cytomembránok és a kötőszöveti intercellularis állományra ép és kóros körülmények között. ... E téren kiterjedt vizsgálatok történtek Németh Árpád, Molnár Lenke közreműködésével.

Megállapították, hogy a sokat vitatott metachromasiás festődés orientált festékkötés eredménye, így először sikerült permanens módon a metachromasiás reakciót megőrizni, és annak erősségét a kettőstörés erősségének mérésével quantitativan kifejezni az ún. metachromasiás index vagy anisotropia index fogalmával, amely az irodalomban általános alkalmazást nyert. Ezek során derült ki, hogy a kötőszöveti alapállomány savi polysaccharidjai nem amorph, hanem micellaris rendezettségben vannak jelen. Ezen vizsgálatok Németh-Csóka Mihály – Módis László nevéhez fűződnek.

A rugalmas rostok congo affinitásának vizsgálata vezetett el a selektív kollagen reakciók felismeréséhez, és menet közben az amyloid típusok enzy-matikus és ultrastrukturális elkülönítésének gyakorlatilag fontos lehetőségeire. ...

Szöveti polysaccharidok molekuláris rendezettségének polarisációs optikai ki-

mutatása ... módszertani eljárásaink egyik csúcsteljesítményének tekinthető. ... A reactio lényege, hogy perjódsav oxydatio után a vicinális OH gyökök dialdehydekké alakulnak át, amelyek képesek a bisulfitot megkötni (a bisulfit aldehyd blokkoló reagens) és így negatív töltésűekké válva, toluidinkékkel festhetőkké válnak erős savi közegben is. ... A reactiot aldehyd bisulfit reactionak: ABT reactionak neveztük el (Fischer János, Németh Árpád, Molnár Lenke, Deák György, Karlinger Kinga).

Leleteink új betekintést engedtek a szöveti elemek ultrastrukturális organizatiojába, és így teljesen új functionális morphológiai szemlélet alapjait szolgáltatták, és helyenként a gyakorlat számára is új lehetőségeket teremtettek. Észleleteink természetesen nem bontották meg a kórbonctan átfogó egységét. Mindig szigorúan támaszkodtunk a boncterem mindennapi makroszkópos anatómiai tanításaira, és őrizzük a kór-

bonctan átfogó morphológiai egységét a makroszkópiától a mikroszkópia világán át a submikroszkópos dimenziók világáig.

... A kórbonctan nem a szervi elváltozások descriptiojának a tana, hanem az emberi szenvedések, a Pathosok tana makroszkópos szervi, mikroszkópos és ultrastrukturális elváltozások tükrében: a functionális relatiok és pathogenesis fényében. Úgy gondolom, hogy ha az ilyen meghatározású kórbonctan tovább tudja fejleszteni morphológiai ismeretanyagát bármely szinten és azokat functionális jelentőségükben megvilágítva hatékonyan tovább tudja adni az orvosképzés szintjén, és erősen támaszkodva a boncterem tanításaira, termékeny kontaktusban továbbítani tudja postgraduális szinten a gyógyító orvostudományi szakmák művelői felé, akkor, úgy gondolom, a kórbonctan (mint morphológiai szakma) képes lesz a jövőben is megtartani alapvető jelentőségét a functionális orvosi disciplinák között.”

Nagyfokú szerénységét jelzi, hogy ismételten kiemelkedő szerepet tulajdonított munkásságában a serendipity-nek és a szerencsének. Két megjegyzés ehhez. Utólagosan előrelátni csak avatott szem képes. Egy régi mondás szerint pedig van véletlen és van szerencse, nem véletlen azonban, hogy a szerencse kihez szegődik.

Az előbbiekből feltáruló szemlélete, munkássága, eredményei túlzás nélkül korszaknyitónak ítéltetők. Már láttuk és látni fogjuk még, hogy közvetlen környezetében, elsősorban tanítványai és munkatársai körében, szinte rajongó elismerést aratott és életre szóló, pályákat meghatározó nyomokat hagyott tanítása. Tanainak és eredményeinek értékével azonban biztosan nem állt összhangban a szélesebb körű szakmai és hivatalos elismerés. Ennek oka nem utolsósorban saját maga volt. A munka megszállottjaként a munkát önmagáért szerette, és az eredménynél nagyobb jutalmat nem tudott elképzelni. Mun-

kásságának bibliográfiájából kitűnik, hogy szorgalmasan publikált ugyan, és publikáltatott munkatársaival, igazában nem törődött azonban azzal, talán nem is értett igazán hozzá, hogy jól tudja „eladni” azt, amit alkotott. Szilárd meggyőződése volt, hogy az eredmény mindenképpen utat tör magának, ami a valóságban nem feltétlenül vált be. Láttuk, hogy budapesti fiatal éveiben ismételten külföldi tanulmányutakon járt, kiforrott kutatóként viszont azt vallotta és hirdette, hogy ott-hon, a saját munkahelyen kell alkotni, külföldre utazgatni felesleges. Ezt a nézetét érvényesíteni kívánta munkatársain is, akik akkor, amikor már ez lehetséges volt, szinte lopva szerveztek maguknak külföldi tanulmányutakat. Előbbiek magyarázzák, hogy mindössze 2 külföldi előadói szereplését jegyezhetjük fel: Párizsban a Nemzetközi Histochemiai Kongresszuson (1960) és Berlinben a „Die heutige Stellung der Morphologie in Biologie und Medi-

zin” c. nemzetközi szimpozionon (1968). Mindkét alkalommal polarizációoptikai eredményeiről számolt be. Makacsul és érthetetlenül távol tartotta magát a magyar pathologiai közélet eseményeitől is. Soha nem jelent meg pl. a népszerű és sikeres országos szövetségi metszetkonzultációkon, nagy élményektől fosztva meg a hallgatóságot. Ezzel értetlenséget, sőt sértődést váltott ki a hazai pathologusok táborában. Talán ebből adódott, hogy a magyar pathologusok széles rétegében, akik csak távolról szemlélhették őt, az a vélemény alakult ki róla, hogy eredeti, nagyszerű vénájú morphologus kutató, csodálatos előadó, de nincs köze a hétköznapiakhoz, a klinikai pathológiához. Tragikus félreértés, amit talán még kicsinyes féltékenykedés is segített szítani.

A hivatalos elismerések sem hiányoztak ugyan, de alatta maradtak annak, amit joggal kiérdemelt volna. Ebben ismét csak szerepet játszott az előbb már említett magatartása, és talán az a po-

litikai-társadalmi miliő is, amelyben aktív pályája zajlott.

Természetesen belőle sem hiányzott bizonyos fokú egészséges hiúság, és miután – ha nem is hirdette fennen – nagyon is tisztában volt maga és intézete teljesítményével, a maga módján nagyvonalúan kifejezésre juttatta néha sértődöttségét, pl. a tudományos minősítéssel kapcsolatban.

Az éppen e munka születése idején kimúlóban lévő tudományos minősítési rendszert 1952-ben vezették be, negatív visszhangok és sértődések közepette. Az egyetemi tanárok jelentős hányadát, köztük Romhányit is az orvostudomány kandidátusává nyilvánították, megszabva a magasabb, a doktori fokozat eléréséhez szükséges feltételeket. Romhányi joggal sértve érezte magát, különösen bizonyos személyi összehasonlítások alapján. Környezetében, de szélesebb körben is osztatlan felháborodást keltett ez a méltatlan eljárás, amit nem enyhített az a körülmény sem,

hogy azon kevesek közé sorolták, akik időhatár és egyéb megkötöttség nélkül benyújthatták akadémiai doktori értekezésüket. Romhányi tüntetően mellőzte a lehetőséget, mintegy rangon alulinak deklarálva azt. Csak az egyetem rektora, Donhoffer Szilárd erélyes fellépésének eredményeként, továbbá családjára és intézetére való tekintettel nyújtotta be 1967-ben doktori értekezését: „A kötőszövet sejtközi állományának ultrastrukturájáról topooptikai reakciók, polarisációs optikai vizsgálatok alapján” címmel. A „tudományok doktora” címet 1968. február 7-én tartott vitaülésen nyerte el. Sajnos, a várhatónál jóval kevesebben részesültek abban az élményben, hogy az eseménynek személyes tanúi és tüntető ünneplői lehessenek, miután Romhányi formálisan titokban tartotta (Pécsett pl. nem publikálta) a szerencsés résztvevők számára hatalmas élményt jelentő eseményt, talán utolsó megnyilvánulásaként korábbi passzív rezisztenciájának.

Ismételten említett visszahúzódó magatartásából eredhetett, hogy a Magyar Pathologusok Társasága mellett csupán a Magyar Élettani Társaságnak és a Magyar Biofizikai Társaságnak volt tagja. Annál rangosabb elismerés volt, hogy a nagy múltú Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina, Halle 1967-ben, 5423. anyakönyvi sorszám alatt bejegyezve, a „Pathologia” szekció tagjává választotta.

És a Magyar Tudományos Akadémia? Romhányi úgy fejezte be aktív pályafutását, hogy e jeles intézmény igényt tartott ugyan munkájára és közreműködésére, de nem választotta tagjai sorába. Erre csak jóval később került sor, élete utolsó éveiben, amire később térünk majd vissza. Kísérletek pedig történtek korábban is jeles ajánlók részéről. Az első javaslat megválasztására 1972-ben történt Donhoffer Szilárd és Környey István rendes tagok részéről, majd ennek eredménytelensége után 1975-ben a második. A Baló Jó-

zsef, Kerpel-Fronius Ödön, Környey István, Lissák Kálmán, Miskolczy Dezső rendes tagok, továbbá Flerkó Béla és Hollán Zsuzsa levelező tagok által aláírt előterjesztések szerint Romhányi tudományos munkássága messzemenően kimeríti az akadémiai tagság követelményeit, amit maga az Akadémia is elismert tulajdonképpen azzal, hogy Orvosi Osztálya tanácskozó tagjává választotta, és 1973-ban Akadémiai Díjjal tüntette ki. Az 1975-ös felterjesztés aktualitását egyébként az adta, hogy Romhányi Györgyöt abban az évben az Állami Díj II. fokozatával tüntették ki.

Ez volt az első olyan hivatalos elismerés, amely végre méltó volt munkásságához és tudományos eredményeihez. Az indoklás: „A szövetek molekuláris biológiai szintű organizációjának kutatására kidolgozott eljárásért, több évtizedes eredményes oktató nevelő munkájáért.” Az esemény kitörő örömet és elégtételt jelentett mindazoknak – nem keveseknek –, akik addig a

méltó elismerést joggal hiányolták. Érdekes, hogy a váratlanul érkező, meglepetés erejével ható magas kitüntetést Romhányi is tőle szokatlan örömmel fogadta, és bizonyára elégtételt és gyógyírt jelentett számára számos korábbi méltatlan mellőzésért, ha utóbbiakról nem is nyilatkozott.

Mint a bevezetőben is szoltunk már róla, egyébként megkapta mindazon „rutinszerű” kitüntetések és elismeréseket, amelyek abban az időben az átlag egyetemi tanárt megillették (Kiváló orvos cím, Munka Érdemrend arany fokozata nyugalomba vonuláskor stb.). A sors szép gesztusaként a nyugalomba vonulását követő, nem rövid és aktivitással telített periódusban további jóleső elismerésekben és kitüntetésekben részesült, erről majd a megfelelő fejezetben szólunk.

A TANÁR ÉS AZ INTÉZETI FŐNÖK

A szakmaválasztás körülményeire vizsgálva emlékezhetünk, hogy Romhányi egy, személyében nagyon ellentmondásos, de megragadó előadói és oktatói készséggel megáldott tanár hatására választotta az addig szürkének és unalmasnak tűnő pathológiát. Ez a tény már önmagában igazolása lehet az oktatás iránti érzékének és megbecsülésének. Utóbbi azután – ugyancsak szólunk róla – már a budapesti intézeti évek alatt az egyéniség jegyeit hordozva bontakozott ki, életre szóló élményt és emlékeket hagyva a körülötte megfordult hallgatókban. Ugyancsak emlékezhetünk az ötvenéves jubiláris pathologuskongresszuson tett kijelentésére az oktatás iránti elkötelezettségéről. A Pécssett eléje magasodó kihívások közé

sorolhatjuk Entz Béla oktatói nimbuszát is, amely a pécsi hallgatók körében olyan legendás volt, mint Romhányié Budapesten. Tanári működése egyik kiemelkedő mércéjének tekinthetjük, hogy ezt az összehasonlítást nemcsak kiállta, de maga is legendává lett Pécssett. Erről mindennél többet mond annak a hallgatói szavazásnak lenyűgöző eredménye, amelyről a bevezetőben szoltunk. A diák – bármilyen szinten – a tanár és a tanítás legjobb kritikusa. A pécsi orvosok kritikáját látványosan hirdetik az utókornak az ugyancsak említett, zsúfolt tantermeket ábrázoló fényképfelvételek is.

Romhányi – önvallomása szerint is – nem bezárkózó tudós volt, aki megelégedett négy fal közötti elmélkedéssel vagy íróasztalfióknak történő írogatással. Szinte kényszert jelentett számára az ismeretek, az eredmények közkinccsé tétele. Publikációinak száma viszonylag mérsékelt, de minden darabja minőséget képvisel, tartalmában és szer-

kezetében egyaránt. Örök és pótolhatatlan kár, hogy könyv írására nem vállalkozott. Az ilyen megkörményezések elől kategorikusan elzárkózott. Visszafoготtan, kényesen válogatva írt, annál intenzívebben – és persze a kényes válogatást megtartva – íratott munkatársaival. Ezekhez a munkákhoz az inspiráció és az ösztökélés mellett személyes közreműködését is nyújtotta, neve azonban szinte alig szerepelt a szerzők között, még olyankor sem, ha gyakorlatilag maga szerkesztett meg egy-egy kéziratot.

Igazi erőssége, életeleme az előszó volt, ami szuggesztív, magával ragadó előadásokban és hozzászólásokban öltött testet, elsősorban az egyetemi katedrán, de más, tudományos, szakmai, vagy akár laikus társadalmi fórumokon is. Genetikusan determinált, karizmatikus előadó volt.

A hetvenes években erőteljes mozgalom indult meg az egyetemi oktatás átformálására, amelynek lényegét a tan-

termi, ún. „nagyelőadások” kiiktatása és a csoportokra alapozott integrált oktatás kialakítása jelentette. Ez az irányzat többé-kevésbé utat tört a hazai orvosegyetemeken, nem viták nélkül azonban, különösképpen a tantermi előadások kérdésében. Nem lehet feladatunk ennek elemzése, egy megjegyzés mindenestre ide kívánczik: ma már sehol sem lehetne olyan tantermi fényképfelvételeket készíteni, mint Romhányi előadásain. Az oktatás körüli vita különböző szakmai fórumokon hullámzott. Ilyen volt a Pécsett 1979 márciusában tartott pedagógiai konferencia is, amelynek előadói között Romhányi is szerepelt. Előadásának bővített szövege megjelent az Orvosi Hetilap hasábjain: „A tantermi előadásról (A gyakorlat és elmélet egysége az oktatás hatékonyságában)” címmel. Amint az Entz Béla emlékének szentelt jubiláris emlékelőadást hitvallásának tekinthetjük a pathológiáról és a tudomány műveléséről, ez a munka az oktatásról val-

lott eszméinek és elveinek páratlan értékű összefoglalása, aminek lényegét szintén érdemes itt közreadni.

Romhányi mindig, ekkor is elkötelezte magát a tantermi előadás mellett, mert „az előszó – megfelelő didaktikai formában és tartalommal – az egyetemi oktatás leghatékonyabb fegyvere”. A tantermi előadás nem formailag rossz oktatási mód, hanem tartalmilag lehet azzá tenni. Hippokratész az orvostudományt nem tanítható művészetnek, Erasztrosz pedig tanítható tudománynak tartotta. Romhányi egyesíti e nézeteket, amikor azt mondja, hogy hatékony oktató csak az lehet, akinek „endogén ismeretközlési hajlandósága” van, és ezt hosszú gyakorlattal tudatosan fejleszti is magában. Ő maga iskolapélda volt erre (akárcsak tanszéki elődje, Entz Béla, vagy mestere, Balogh Ernő). Alapvetőnek tartotta, hogy az oktatás kellően informatív és stimulatív legyen. Az „oktatónak ezért ki kell lépnie a tudományos elvontság neutralitásából,

és szenvedélyes kiállással kell meghódítani a hallgatóságot távlati stimuláció megvalósítására,” azaz döntő jelentősége van az oktató személyének.

Kategorikusan leszögezi, hogy az oktatás, de az előadás feltétlenül „a professzor elsőszámú feladata. Ez alól még a szükséges tudományos tevékenysége vagy rutin munkája sem adhat felmentést” (!). Ezt nemcsak az ismeretanyag magas szintű átadása, hanem az orvosi etikai nevelési kötelezettség is megköveteli.

Az oktatás célja, hogy az ismeretanyag közlése mellett tanítson tanulni és gondolkodni is. Ez legcélszerűbben „a leegyszerűsítés és kérdezés művésze” révén érhető el. Természetesen nem „vulgáris leegyszerűsítés”-ről van szó, hanem „a fontos momentumok kiemelését és ezek prospektív jelentőségének és szépségének megmutatását kell elérni”. Módszertanilag alapvetőnek tartotta a jegyzetelést és a vázlatos rajzok készítését, tanár és hallgató részéről egy-

aránt („egy rajz megér ezer szót”, idézte a műegyetemieket). Hallgatói az előadások alapján tartalmas jegyzeteket készítettek. Ez jelentette a vizsgaanyag bázisát, miután megfelelő és főleg Romhányi ízlésének megfelelő tankönyvek jó ideig nem álltak rendelkezésre. Ezeket a jegyzeteket kis fáradsággal szakavatott kéz akár egyetemi tankönyvvé is formálhatta volna.

A gondolkodásra nevelés leghatékonyabb módszere Szókratész óta „a vezetéssel irányított kérdéskifejtéses módszer, a problémamegoldó szellemi tevékenység”, meghagyva a hallgatónak az eredményfelismerés örömét, amitől annak direkt közlése megfosztja.

Az oktatás módját illetőleg a „szugesztív erővel” tartott szabad előadást tartotta az egyetlen járható útnak, mert „személyes megközelítésben lehet hatékonyan tanítani”, és „vallomásokkal kell személyessé tenni az előadást.” Ezzel kapcsolatban nagy súlyt helyezett nevelő hatású orvostörténeti adatok

idézésére, „nagy emberek véleményének” citálására, és arra, hogy az „előadó valljon magáról is”. Kedvenc és állandóan citált idézete volt pl. Hippokratész I. aforizmája: „Rövid az élet, hosszú a művészet, a tünetek csalékonyak, dönten nehéz, az igaz pillanat hamar elmúlik”, vagy Trefort Ágoston mondása: „Az igaz orvos az embert, a beteg embert, a népet szolgálja mélységes szeretettel és alázattal”. Mindezek beivódtak tanítványai és munkatársai gondolkodásába és szemléletébe, nem elsősorban a gyakori ismétlések révén, hanem mert ő maga személyének és működésének minden rezdülésével testesítette meg ezeket.

Kiemelkedő jelentőségűnek tartotta „a gyakorlati oktatás tartalmát és annak szoros kapcsolatát a tantermi oktatással”, utóbbi hatékonyságának növelése érdekében. A gyakorlatok eredményességéhez elengedhetetlennek tartotta a klinikai adatokkal körülbástyázott színes múzeumi készítményekkel és igen

gondosan válogatott szövettani metszet-anyaggal történő oktatást. „Az ilyen észlelés természetesen felülmúl minden könyvábbrát vagy diapozitív anyag vetítést”, megtanít egy-egy eset klinikopathológiai értelmezésére, nem is annyira a szigorlatra, hanem az életre, az orvosi gyakorlatra felkészítve. Mindez nem elméleti spekuláció terméke volt, hanem saját, több évtizedes tapasztalatának és tevékenységének összefoglalása, akárcsak az a megállapítása, hogy: „A gyakorlatok akkor a leghatékonyabbak, ha a professzor rendszeresen látogatja azokat, és kérdéseivel segíti a gondolkodási folyamat elsajátítását”, megismeri hallgatóit, közvetlen kontaktusba kerül velük, „ami a tantermi előadásban hatékony momentum. ... A gyakorlati oktatás nem csak a legmagasabb formája és leghatékonyabb színtere a tanításnak, hanem egyben ez tükrözi vissza leginkább az oktató számára az oktató tevékenységében rejlő rejtett örömet”. Ennek megfelelően igen

nagy súlyt helyezett arra, és személyesen ellenőrizte, hogy az intézetében oktató orvosok tökéletesen felkészülten vezessék a bonctermi és szövettani gyakorlatokat. Maga pedig – tekintet nélkül bármely egyéb elfoglaltságára – órákat töltött el a gyakorlatokon, elsősorban a boncteremben, ahol – hogy saját medikusemlékét idézzük fel újra – nem „azt tanították, hogyan kell vágni”, hanem a gyakorlatból táplálkozó és a jövő gyakorlatára felkészítő igazi klinikai pathológiát. Utóbbiból különleges ízelítőt kaptak azok a hallgatók (és orvosok), akik tanúi lehettek Romhányi és a boncolásra érkező nagy klinikus egyéniségek között zajló esetmegvitatásoknak, amelyek rögtönzött, magas szintű tudományos konferencia szintjén mozogtak.

Nyugdíjba vonulása napjáig következetesen hű maradt ezen elveihez, és ha a rutin intézeti tevékenység irányításának oroszlánrészét fokozatosan át is engedte idővel szakavatott munka-

társainak, az előadásokat végig maga tartotta, és fáradhatatlanul látogatta a gyakorlatokat.

És a vizsgák? A vázolt oktatási szisztema mellett hallgatói, akarva-akaratlanul, menet közben elsajátították az anyag lényegét, és ezt csak finomítani kellett a közvetlen felkészülés idején. A szigorlatok érdekesek voltak. Romhányi nemcsak szenvedélyes oktató, de legalább ilyen szenvedélyes vizsgáztató is volt, és ezt sajátos stílusban gyakorolta. A szigorlatra esetleg betévedő beavatatlan kívülálló számára a kezéből villámokat szóró, haragvó Zeusként tűnt volna fel, aki megsemmisíteni készül nyomorult halandókat. Ebben emlékeztetett néhai főnökére, Balogh Ernőre, abban azonban már nem (és ezt a pécsi „nyomorult halandók” is tudták), hogy a tűzeső és villámok mögött mélységes jóindulat rejtőzik, mindig lehetőleg a jobb jegy irányába bilentve a mérleget. Visszaéltek-e ezzel a hallgatók? Nem! A teljesítmények na-

gyon is kielégítők voltak. Ez következett egyrészt az igen hatékony oktatási rendszerből, de nem kis szerepet játszott ebben az a körülmény, hogy hallgatói hálások voltak az élményszerű oktatásért, és viszonzásképpen többé-kevésbé becsületbeli ügynek is tekintették a megfelelő számadást. Kevés egyetemi tanár mondhatja el ezt magáról.

Romhányi többször is úgy emlegette a tanár oktató tevékenységét, mint egy lyukas zsákot, amiből a beletöltött holmi kipotyog, de mégsem vész el. Ennek jegyében, előbbieken idézett tanulmányának befejező gondolataként felveti, hogy „mi az, ami az oktatót motiválja látszólag nem mindig örömteli oktató tevékenységében?” A választ keresve, az oktatót az alkotóval hasonlítja össze, aki anyagát állandóan formálja, fejleszti. „Ugyanúgy, mint ahogyan az alkotó az alkotásban látja örömét, úgy az alkotó oktató is tanítási tevékenységében, az ismeretanyag stimulatív átadásában látja igaz örömét, hi-

szen az ismeretátadás belső szükségességéből tanít ... ez jellemző az igazi oktatóra, aki idővel megérheti, hogy térben és időben messziről érkező visszhangok jelzik számára oktató tevékenységének távlati eredményeit. Ezt az ajándékot nem lehet semmivel megváltani.”

Romhányi százszorosán szerencsés és boldog ember volt, mert nemcsak késői visszhangokból, de már in statu nascendi érezhette az oktató igaz örömét. Lenyűgöző oktatói sikerének titkát összefoglalóan abban jelölhetjük meg, hogy minden esetben pontosan tudta, hogy aktuálisan ott, akkor és azoknak mit kell mondania és hogyan kell mondania. Ez a kettősség egyszerre és művészi fokon csak a legkiválóbbak tulajdonsága.

Miután megismertük Romhányi munkásságát, érdemes szemügyre venni a helyszínt és a miliőt, amelyben mindez történt.

A pécsi egyetem évtizedeken át magán hordozta (nyomokban még ma is

hordozza) a Trianon után Pozsonyból Pécsre történő viszontagságos áttelepítésének terheit, amelyek elsősorban az intézmények szétszórtságában és szűk-ségelhelyezésében nyilvánultak meg. A Kórbonctani Intézet a Dischka utca 5. sz. alatti egykori városi tornacsarnokban (ne mai értelemben vett csarnokra gondoljunk!) kapott helyet, társ-bérletben az Anatómiai és Törvény-széki – később Igazságügyi Orvostani – Intézettel. Az ebből adódó szűkösség és nagyon egyszerű, már-már primitív adottságok fogadták a Pécsre érkező Romhányit, biztosan csalódást okozva, bár ilyen szempontból sem a budapes-ti, sem a szombathelyi körülmények nem kényeztették el. Kreativitásából és ötletességéből fakadóan állandóan igye-kezett célszerűen alakítgatni az intézet elhelyezését és működését. Ezt egy-részt belső átalakításokkal, másrészt a rutinmunka technikai követelményei-nek – nemegyszer az ötvenes-hatvanas évek mostoha körülményei által ki-

kényszerített – leleményes módosításai-
val érte el. Bizonyos körülményeken
nem lehetett azonban változtatni, és ez
különböző bosszúságokat okozott (pl.
minden télen a rossz minőségű, szén-
tüzelésű kályhák).

Az egyetem elhelyezésének évtize-
dek óta tervezett, a történelem viha-
rai által azonban mindig félresodort
korszerű megoldására végre sor ke-
rült a hatvanas-hetvenes évek hatá-
rán, így 1971-ben a Kórbonctani Inté-
zet is méltó elhelyezést nyert a Szigeti
úton kialakított elméleti tömb objek-
tumában. A korábbi szűkös, primitív
elhelyezést bő terek és kényelem vál-
tották fel.

Romhányi 25 éves tanári működé-
sének 20 évét töltötte az ütött-kopott
Dischka utcai intézetben, hogy azután
az utolsó 5 évben még része legyen az
új intézet által nyújtott előnyökben. Ami-
kor 1971 tavaszán intézetével együtt
átköltözött oda, mindent magával vitt,
csak a szívét hagyta ott a Dischka utcá-

ban. Az új intézetben igazán soha nem tudott meggyökerezni, talán az idő sem volt erre elég, de nem ez volt a legfontosabb. Nyugdíjba vonulása után mind többször hallottuk tőle, vagy olvashattuk levelekben és üdvözlőlapokon: „A régi Dischka utcai miliő szálai még egybefűznek bennünket”.

Milyen volt hát ez a miliő? A kívülállók joggal hitték, sőt hiszik ma is, hogy sziporkázóan sokszínű és játékosan könnyed. Kétkedve hallgatják az egykori intézeti munkatársak elbeszélését, amelyekből az derül ki, hogy a Romhányi-intézet miliője aszkétikusan szigorú volt, ahol feltétel és vita nélkül mindenki és minden egy célnak volt alárendelve. Winston Churchill 1940. május 13-i híres alsóházi beszédében azt üzenté nemzetének: „Nem kínálhatok mást, csak vért, fáradságot, könnyeket és verítéket.” Ha a „vért” ebben az esetben nem is kell szó szerint érteni, bennem mindig ez a kép bukkan fel, valahányszor Romhányi Györgyre, az

intézeti főnökre gondolok vissza. Intézetében mégsem állt soha üresen orvosi állás, pedig nem hívott és nem is marasztalt senkit. Oda mindenki spon-tán jött, és ha néha valaki távozott, többen is várakoztak arra, hogy a helyébe lépjenek. Elvből soha nem dicsért (ezt világosan meg is fogalmazta), a mulasztásra pedig nem kért magyarázatot (és nem is adott módot rá), viszont rengeteget követelt. Elvei helyességét joggal lehetett és lehet ma is vitatni, és velük egyet nem érteni, a követelmény-nyel már más volt a helyzet. Romhá-nyi, különösen aktív időszakában, nem ismert naptárt, ünnepnapot (emlékez-zünk vissza a színes rögzítés első él-ményének felvillanására éppen kará-csonykor), napszakot (az intézeti fény-képek között van egy, amely a „Há-mori prof. 1961. VI. 30. éjféli boncolás” feliratot viseli), ha a munkaláz elra-gadta, és ezt magától értetődően várta el munkatársaitól is. A munkatársak vi-szont sokszor elviselhetetlennek érez-

Az 50-es évek közepe táján az intézet egyik fiatal tanársegéde némán hallgatott végig egy professzori leckéztetést, ami mindig egyoldalú beszélgetés formájában zajlott. A mimikája azonban sokat elárulhatott, mert az utolsó szavak ezek voltak: „Látom, ez nem tetszik. Hát vedd tudomásul, hogy ezután még keményebben bánok veled, mert azt akarom, hogy legyen belőled valaki.” A fiatalember ott rögtön mindent megértett, és most is hálásan emlékezik erre, amikor ezeket a sorokat rója.

Romhányi – láttuk – maga is kritikusán szemlélte vezetői készségeit és emberismeretét. Mégis mindezek ellenére olyan hatást tudott gyakorolni munkatársaira, ami életre szóló bélyeget és benyomást hagyott bennük. A volt munkatársak és tanítványok erre építkeznek és rangnak tekintik, hogy Romhányi iskolájához tartozónak vallhatják magukat, legyenek akár pathologusok, klinikusok vagy gyakorló orvosok. Be-

szédesen szemlélteti ezt a következő példa. Az ötvenes évek második felében jelentek meg az első közlések a nem-i chromatinról és ennek mikroszkópos vizsgálatáról, megteremtve a genetikai morphologia alapját. Romhányi éles szeme azonnal felfedezte ennek jelentőségét, és Magyarországon intézetében történtek az első ilyen vizsgálatok. E téren elsősorban egy szárnyait bontogató fiatal pathologus, Méhes Károly jeleskedett, aki ma a pécsi Gyermekklinika igazgatója, és a pathologiai gyökerek kiterébélyesedésének eredményeként a klinikai genetika nemzetközileg ismert kutatója.

Előbbiekből és a korábbi fejezetekből kirajzolódik Romhányi szakmai és emberi egyénisége. Megismerhettük nézeteit és vallomásait a pathológiáról és annak műveléséről, tudományos szemléletét és módszertanát, tanító és oktató művészetét. Mindezt keretbe foglalta az önmagával és másokkal szemben is támasztott és érvényesített legfőbb

parancs: Szent alázattal kell művelni a szakmát és a tudományt, mert így kívánja a legfőbb törvény, a beteg ember szolgálata.

Ha mármost az előbbieket szintéziseként tömör választ keresünk arra a kérdésre, hogy ki és mi is volt valójában Romhányi, akkor azt kell mondanunk, hogy eredeti, egyedülállóan sokszínű pathologus kutató volt, és ez most nem olcsó játék a szavakkal. Vannak ugyanis kiváló pathologusok, akiknek nincs kutatói vénájuk, és vannak rátermett kutatók, akiket nem érdekel a pathologia. A kettő együtt azonban, azonosan magas szinten, egyéniség jegyeit hordozva a gondolattól a megvalósításon keresztül az interpretációig, csak egészen ritka kivételként jelentkezik. Egy egyszerű példa mindennél jobban szemlélteti ezt. Romhányi szinte költői rajongással tudott így szólani: „Számomra az orientált festéklerakódások által előidézett kettőstörési jelenségek egyedülálló betekintést nyújtottak a biológiai

struktúrák szépségébe és funkcionális jelentőségébe”. Ugyanez a Romhányi élete végéig nem tudta megbocsátani egy volt munkatársnak, hogy nem sajátította el a helyes ollófogást, ami annyira jelentős a boncolási gyakorlatban. A két szféra egyformán fontos volt számára.

Ez a fejezet Romhányi nyugdíjas éveinek, élete utolsó másfél évtizedének történetét kívánja elmondani, de csak címében idézi G. Hauptmann híres drámáját. Hauptmann hőse számára az alkonyat keserűséget és kiábrándulást hoz, Romhányi életének alkonyát azonban a lenyugvó nap utolsó sugarai is bearanyozták és melengették.

Az egészségügyi miniszter sablonos, nyomtatványszerű levélben 1975. december 10-i kelettel értesítette, hogy munkaviszonyát 1976. június 30-i hatállyal megszünteti, idézve a Munka Törvénykönyv vonatkozó passzusait, majd befejezésül: „Az egészségügy területén végzett eredményes munkásságáért köszönetemet fejezem ki, további jó egészséget kívánok”.

Ezen „gesztussal” a jelzett napon véget ért 25 éves professzori működése. A maga megszabta módon csendben távozott intézetéből, melybe 25 évvel előbb ugyanilyen csendben érkezett. Utóda tanítványa és intézeti munkatársa, Kelényi Gábor lett.

A nyugdíjba vonulás mindig kritikus esemény, életforma- és életritmusváltás, amit az emberek különbözőképpen élnek meg. Romhányi életében előfordult már lényegileg hasonló helyzet, amikor 1946 nyarán ereje és aktivitása teljében kivasztották munkahelyéről, és az utcára került. Akkor a szakmai és tudományos közvélemény nyúlt utána, és helyeztette vissza rövidesen a pályára. Nyugdíjasként sem kellett visszavonulnia magányosan egy dolgozószoba vagy egy laboratórium négy fala közé. Sokan nyújtották felé kezüket, hogy merítsenek abból a rengeteg tapasztalatból és ismeretből, amit élete során felhalmozott. Egyénisége talán soha nem szárnyalt olyan szabadon,

mint ebben az időszakban, megszabadulva az intézetigazgatás terheitől és kötelezettségeitől és az idős ember növekvő bölcsességével mind jobban megértve és megszeretve a világot maga körül.

Egyetlen, de annál sötétebb árnyék vetült csupán erre az időszakra, amely csaknem összeroppantotta. Felesége, váratlanul rátörő és tragikusan gyorsan zajló súlyos betegség következtében, 1985-ben meghalt.

A csapás mélységesen megtörte, aggodalmat keltve mindenkiben, aki körülvette őt. Eltűnt a világ szeme elől, megközelíthetetlen magányba burkolózott. Mindenki őszinte öröme azonban lassan úrrá lett fájdalmán, fokozatosan visszanyerve erejét és aktivitását, amiben oroszlánrésze volt családjának, különösképpen leánya tapintatos gondoskodásának. A gyász csendesen szunnyadt benne azután is, ő maga azonban újra a régi lett.

Már 10 éve nyugdíjban volt, amikor így vallott önmagáról (Hallama E. Tu-

dósportrék): „Rengeteg dolgom van. Járok nyelvórákra, azt nagyon komolyan veszem. Bejárok a kari könyvtárba, mert nem maradhat el az ember a szakmától, ott olvasom a folyóiratokat. Sok zenét hallgatok. Esténként meg föl-sétálok a Mecsekre. Most (1986) leg-újabbán megkértek néhány orvostör-téneti előadásra is. Így aztán pláne sok dolgom van. Az előadásokra készülni kell.”

Különböző hazai szakmai testületek, egyesületek, kórházak és intézetek szin-te egymás kezéből kapkodták ki, to-vábbképző vagy orvostörténeti előadá-sok tartására. Egy-egy ilyen alkalom-mal mindig a volt tanítványok rajongó szeretete és lenyűgözött hallgatóság tet-szésnyilvánítása vette körül. A Pécsi Or-vostudományi Egyetem felkérésére – mintegy kedvcsinálóként – előadáso-kat tartott felvételre készülő medikus-jelölteknek és elsőéves medikusoknak, felvillantva az orvosi hivatás szépsé-geit és nehézségeit.

Arra a kérdésre: „És a kutatás? Nem folytatja?” – ezt válaszolta: „Nem. Nem akarok én ott már zavarogni.” Bár ez így nem fedte maradéktalanul a valóságot, lényegében igaz volt, bölcs realitást és nagy önmérsékletet tükrözve. Romhányi talán mindenkinél jobban tisztában volt azzal, hogy az alkotó periódus egyszer véget ér, nem ér véget azonban, sőt akkor kezdődik igazán a tapasztalat és ismeretek átadása másoknak. Szaktanácsadóként kötődött továbbra is formálisan az egyetemhez. Bölcsességét jelzi, hogy egykori intézetébe gyakorlatilag nem lépett be többé, és nem kapcsolódott be a kórbonctani oktatásba sem. Mindvégig vallotta azonban, hogy a kórbonctan örökké nélkülözhetetlen lesz az orvosi tevékenység önkontrollja végett, de ennek elérése érdekében mindig fel kell nőnie a modern orvostudomány követelményeihez. Tisztában volt a kórszövettani diagnosztika mikroszkópos vizuális folyamatosságának jelentőségével, ezért gya-

korlatilag visszavonult a biopsziás konziliárusi tevékenységtől, bár ennek fejlődését mindig figyelemmel kísérte, nemcsak az irodalomból, hanem állandó személyes érdeklődések formájában is. A kutatást – szavaival ellentétben – teljesen soha nem adta fel. Az Idegsebészeti Klinikán Mérei F. Tibor professzor laboratóriumot bocsátott rendelkezésére, ahol kedvére folytathatta polarizációs mikroszkópos vizsgálatait. Elsősorban az amyloid foglalkoztatta még mindig, de elkalandozott korábbi kutatási témái egyéb területén is. Mindezek olyan mértékben kitöltötték idejét, hogy egy-egy személyes találkozás időpontjának rögzítése legtöbbször komoly gondot okozott.

Mint korábban céloztunk már rá, életének ebben a derűs elégedettséggel teli korszakában rátaláltak végre olyan elismerések és kitüntetések, amelyek jól eső megbecsülésből fakadtak.

A Szocialista Magyarországért Érdemrend 1985-ben és a Baranya Megyei Ta-

nács Kutatói Díja ugyanazon évben jeleztek, hogy a hivatalos közélet még mindig számon tartotta.

A Pécsi Orvostudományi Egyetem elsőik között tüntette ki a „Pro Universitate” díj arany fokozatával. A budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetemtől pedig gyémántdiplomát kapott 1989-ben. Szerény, de bizonyára nagyon kedves elismerést jelenthetett az az „Oklevél” (1981), amely szerint „Romhányi György professzor az Urológiai Klinika tiszteletbeli tagja”.

Nem maradtak el társadalmi megbecsülések sem. A Tudományos Ismeretterjesztő Társaság már korán „szemet vetett” Romhányira, aki örömmel tett eleget felkéréseknek, nem utolsósorban a TIT pécsi elnökének, a tragikusan korán meghalt Grastyán Endre professzornak, tanártársának inspirációjára. A TIT 1964-ben „Emléklap”-pal, 1982-ben „Díszoklevél”-lel, 1983-ban pedig „Aranykoszorús jelvény” adományozásával tisztelte meg. A néhai

elnök emlékezetére alapított Grastyándíj kuratóriumának elnökévé választották 1990-ben, 1991-ben pedig a díj kitüntetettje lett.

Pécs városa saját alapítású legmagasabb kitüntető elismeréseivel tisztelte meg jeles polgárát: 1987-ben a „Pro Urbe Pécs”, 1991-ben pedig a „Pro Civitate Pécs” kitüntetést adományozva részére. Ezzel nemcsak szakmai és tudományos tevékenységét, de a város iránti ragaszkodását és hűségét is honorálni kívánták. Emlékszünk, hogy milyen idegenkedés élt kezdetben benne évekig a várossal szemben. Ez fokozatosan elkötelezett lokálpatriotizmussá változott. Romhányi – más példákkal ellentétben – végig hűséges maradt Pécshez, beleivódott miliőjébe, és színfoltja lett annak. Nemcsak társadalmi és tudományos elit köröknek volt kedvenc vendége, de ismerősként üdvözölte őt a taxisofőr, a bolti eladó és az utca embere is.

Részese lett rangos szakmai elismeréseknek is. A Magyar Pathologusok

Társasága elsők között tüntette ki az 1982-ben alapított „Baló József Emlék-érem”-mel az ötvenéves jubiláris nagygyűlésen, amelyen többször is idézett ünnepi emlékelőadását tartotta. A Szegedi Szentgyörgyi Albert Orvostudományi Egyetem neki ítélte az 1990/91. tanévi Jancsó-emlékérmét.

A kimagasló elismerést és egyben nagy elégtételt – utóbbit nemcsak Romhányi, hanem minden tisztelője számára is – az akadémiai tagság jelentette. A sors iróniája és igazságtétele, hogy miután a hetvenes években történt felterjesztéseket magas korára hivatkozva utasították el, a még magasabb kor sem tudta végül elnyomni az érdemet. A Magyar Tudományos Akadémia 1982-ben levelező taggá választotta. Romhányi némi önironizálással, de tagadhatatlan örömmel fogadta az eseményt. Székfoglaló előadását „Topo-optikai reakciók és szerepük a biológiai ultrastruktúra kutatásban” címmel tartotta 1983. március 25-én. A magára sokáig

várató levelező tagságot öt év múlva a rendes tagság is követte. Az 1988. március 22-én óriási érdeklődés mellett tartott székfoglaló előadás címe mintegy szakmai és tudományos hitvallása foglalatának is tekinthető: „Polarisatio mikroszkópia és ultrastruktúra (A gyakorlati morphologia szemszögéből)”.

Boldog és megelégedett emberként élte idős napjait, amelyek bölcsességére támaszkodva meg tudta alkotni élete végső számvetését is egyetlen igazi ellenfelével. Ez az Idő volt, amely múlik, változik (vele együtt óhatatlanul mi is), és egyszer mindenki számára véget ér. Romhányi és az Idő viszonyára előbb a harc, később a megbékélés volt jellemző.

Ötvenedik születésnapján, 1955-ben a pécsi Kórbonctani Intézetben szerény formában köszöntöttük. Leplezetlen, már-már bántó kedvetlenséggel hallgatta végig a köszöntő szavakat, aztán csak ennyit mondott: „Nagyon köszönöm a figyelmet, de az ilyen évfor-

dulók, sajnos, semmi örömet nem jelentenek, mert az idő kérlelhetetlen múlására figyelmeztetnek.” Akkor nem értettük ezt, ma már igen. Az Időt akkor és még nagyon sokáig ellenségnek tekintette, mert kérlelhetetlen múlását ellenszegülni érezte szinte egymásra torló gondolataival, ötleteivel, terveivel szemben. Az idő azonban nemcsak múlt, hanem változott és változtatott is. Az 1990 szeptemberében, a Kórbonctani Intézet valaha volt valamenyny munkatársának ünneplő gyűréjében megült utolsó, 85. születésnapján Romhányi maradéktalanul együtt örült mindenkivel, pedig az idő múlása akkor már igazán mást sugallhatott volna. Az ünnepségen készült fényképfelvételekről bölcs, értő mosollyal tekint a világra. Vajon mit rejtett ez a mosoly, az Idővel vívott küzdelemre gondolva? Bölcs megnyugvást és meghajlást az erősebb előtt, vagy valami más? A választ megadja számunkra a harmadik időmotívum, amely szerint az

Idő egyszer véget ér mindenki számára. Ez ridegebben fogalmazva a halált jelenti.

Romhányi szemében a halál nem volt idegen és barátságtalan fogalom, hiszen a halottak barátai, partnerei voltak, akiket egész életében az élet titkairól faggatott. Visszatérő témája volt a szép halál gondolata már fiatal korában is, amelyet két formában képzelt el és ecsetelt ismételten. Az egyik a hivatás teljesítése közben érkező halál. Erre példákat is idézett: Verebély Tibor halála a Budapesti Orvosegyesület előadói pódiumán (ennek maga is szemtanúja volt); Prohászka Ottokár halála a templomi szószéken; Egressy Gábor halála a Nemzeti Színház deszkáin. A szép halál másik lehetősége – mondogatta – idős korban, egy kellemes ebéd után, kényelmes karosszékben elszundítani és többé fel nem ébredni.

Vajon neki melyik jutott osztályrészül? Egyedül tartózkodott otthon 1991 augusztusában, amikor eszméletlenül

találtak rá. Agyvérzés terítette le, eszméletét gyakorlatilag nem nyerte vissza, és néhány napos, mesterségesen támogatott vegetatív lét után 1991. augusztus 29-én meghalt. Látszólag tehát nem teljesedett be egyik elképzelése sem, valójában pedig részese lett mindkettőnek. Ennek – a sors kegyes akaratából és Romhányi bölcs megérzése folytán (az utolsó serendipity?) – ketten lehettek tanúi a tanítványok közül: Jobst Kázmér és e sorok írója. Romhányi ereje 1991 nyarán rohamosan hanyatlott, ezért július utolsó napján, nem egészen egy hónappal akkor még nem sejtett halála előtt, meglátogattuk otthonában. Várta látogatásunkat, és a balkonon, kedvenc, öreg karosszékében ülve fogadott minket. Előtte egy asztal állt, rajta papírhegyek, mint rendesen. Azonnal kiderült azonban, hogy most másról van szó, és mindaz, ami az asztalon halmozódik, a közös múlt emlékeit jelenti, amelyeket gondosan válogatott össze látogatásunk idejére.

Komoly és vidám írások, fényképek, történetek kerültek egymás után sorra. Bejártuk gondolatban a közös múltat, de mindenekelőtt a Dischka utcai időket. Majd szinte megdermedni éreztük a levegőt körülöttünk, amikor nyugodt hangon, csendes, bölcs mosolygással a teljes életet méltó módon lezáró időskori halál szépségét és méltóságát kezdte ecsetelni, szavakban személytelenül, de mégis félreérthetetlen személyességgel. Megelevenedve láttuk magunk előtt mindazt, amit annyiszor hallhattunk tőle. Előttünk ült kényelmes karosszékében a sokat emlegetett bölcs, békés öregember, aki végigtekint életművén. Nem mélabús nosztalgiával, hanem az építőmester, az alkotóművész öntudatával és büszkeségével, aki tudja, hogy mit alkotott és mit hagy az utókorra. Az elhúzódó búcsúzkodás közben azután egyszer, merően ránk nézve, ezt mondta: „Most nyugodtam meg végleg, hogy érdemes volt Szombathelyről eljönnöm Pécsre.” Megrendítő pillanat

volt, és egy hang belül ezt mondta: Consummatum est, bevégeztetett. Romhányi György felszámolta utolsó kéte-lyét is, helyére tette a hiányzó mozaik-követ, pontot tett élete számadóköny-ve végére és becsukta azt. Az utcáról visszapillantva, meglepve láttuk őt már újra a balkonon, amint kihajolva inte-getett mindaddig, míg csak látott ben-nünket. Visszaintegettünk, és tudtuk, hogy búcsút intünk. A halál néhány nap múlva orvul rohanta meg és terítette le, nem tudta azonban, hogy már elkésett.

A befejeződött életút visszakanya-rodott a kezdetekhez. A pestszentlőrinci temető családi sírboltjában helyezték örök nyugalomra 1991. szeptember 9-én, felesége mellé. Akik életében lelke-sen vették körül, most gyászoló tömeg-ként övezték koporsóját. A család kí-vánságára a temetés csendes és egy-szerű volt, akárcsak annak személyi-sége és élete, akit búcsúztattak. Két gyászbeszéd hangzott csak el. A Ma-

gyar Tudományos Akadémia és a tudományos közélet nevében dr. Jobst Kázmér, az MTA Orvosi Tudományok Osztályának elnöke, egykori tanítvány és munkatárs búcsúzott; a Pécsi Orvostudományi Egyetem, a tanítványok és munkatársak nevében a tanszéki utód, egyben az egyetem rektora, dr. Kelényi Gábor vett búcsút.

Romhányi György szerény, igénytelen, halk szavú ember volt. Nem gyűjtött mulandó javakat, mert ezek valóban mulandónak és értéktelennek tűntek számára. Életét maradéktalanul kitöltötte a munka, a kutatás, a beteg ember szolgálata. Ezen a téren nem volt sem igénytelen, sem halk szavú, és így nevelte tanítványait is. A rájuk hagyott mérhetetlen szellemi örökség nem merev emlékműként marad meg, hanem egymást követő generációk szemlélésében és munkásságában él és hat tovább. Ezért az általa oly sokszor idézett hippokratészi mondást: „*Ars longa, vita brevis est*”, személyére és emlékére

adaptálva át kell alakítanunk. *Cuius ars longa, etiam vita eius longa et in memoria suorum suarumque immortalis est: Akinék eszmevilága végtelen, élete is azzá válik, és halhatatlan lesz övéinek emlékezetében.*

Kézzelfogható bizonyítéka ennek, hogy a Magyar Pathologusok Társaságának vezetősége 1994 novemberében „Romhányi György Emlékérem” alapításáról hozott határozatot. Az alapító okirat szerint:

„A kitüntetés olyan, feddhetetlen életű magyar pathologusnak adományozható, aki a klinikai pathológiát huzamos időn át modern szinten műveli (művelte), kiemelkedő diagnosztikus és tudományos munkásságot fejt ki, és ezt megfelelő interpretációs tevékenységgel is párosítja (orvosképzés és továbbképzés, publikáció).”

A megfogalmazás akár Romhányi végakarátának is tekinthető, aki magát élete végéig elsősorban prosectornak tartotta, és azt vallotta, hogy „ez a legszebb munkakör a pathologus számára.”

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Munkám összeállítása során elsősorban személyes emlékeimre támaszkodtam, pusztán ezek alapján azonban nem rajzolhattam volna teljes képet Romhányi Györgyről, akit mesteremként tisztetek. Hálás köszönetemet nyilvánítom ezért azoknak, akik szóbeli és írásos visszaemlékezéseikkel és dokumentáris anyaggal segítségemre voltak. Különös köszönettel tartozom leányának, dr. Romhányi Mária főorvosnőnek. Megköszönöm dr. Szende Béla és dr. Tanka Dezső professoroknak, továbbá dr. Széll Kálmán tanárnak a budapesti és szombathelyi évek történetéhez szolgáltatott anyagot; dr. Benke József egyetemi docensnek pedig a Pécsi Orvostudományi Egyetem orvostörténeti muzeális anyagába való bepillantás lehetőségét köszönöm.

BIBLIOGRÁFIA

ROMHÁNYI GYÖRGY
FONTOSABB MŰVEI

1. REICHENBACH GY.: A nyelvdaganatot utánzó lymphogranulomatosis. *Magy. Orv. Archiv.* 31, 421–424, 1930.
2. REICHENBACH GY.: A coli baktériumok bevándorlása az újszülöttek tápcsatornájába. *Magy. Orv. Archiv.* 31, 468–472, 1930.
3. REICHENBACH G.: Über Agranulozytose bei erhaltener Myelopoese. *Folia Haematologica* 45, 376–380, 1931.
4. REICHENBACH GY.: A többrétegű laphámok elszarusodási készségére vonatkozó összehasonlító kórszövettani vizsgálatok. *Magy. Biol. Kut. Int. I. oszt. Munkái.* 6, 24–32, 1933.
5. ROMHÁNYI GY.: Über celluläre Umgebungsreaktionen und deren Bedeutung für die Immunität bei einem überimpfbaren Rattenkrebs. *Frankf. Z. Path.* 48, 373–379, 1935.
6. ROMHÁNYI G.: Zur Kasuistik seltener mesenchymaler Geschwülste. *Frankf. Z. Path.* 48, 358–372, 1935.
7. ROMHÁNYI GY.: Über eigenartige Fremdkörperembolie infolge Perforation eines Aorten-

- aneurysmas in die Speiseröhre. Zbl. allg. Path. path. Anat. 67, 273–276, 1937.
8. ROMHÁNYI GY.: A porphyrinek kórszövettani vonatkozásai a vérfestény anyagforgalmával kapcsolatban. Magy. Path. Társ. Nagygyűl. 1940. évi munkái (cit. Honti: Orvostört. Közl. 113–114, 129–142, 1986).
 9. ROMHÁNYI GY.: Új színesrögzítési eljárás. Magy. Path. Társ. Nagygyűl. 1941. évi munkái (cit. Honti: Orvostört. Közl. 113–114, 129–142, 1986).
 10. ROMHÁNYI GY.: A rheumás megbetegedések kórbonctana. In: Belák S. (szerk.): Rheumatologia. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest, 1941, 42–49.
 11. ROMHÁNYI GY.: Zum histologischen Nachweis von Porphyrinen. Zschr. Wiss. Mikr. u. mikr. Techn. 58, 139–141, 1942.
 12. ROMHÁNYI GY.: Az amyloid submikroszkópos szerkezetéről. Magy. Path. Társ. Nagygyűl. 1942. évi munkái (cit. Honti: Orvostört. Közl. 113–114, 129–142, 1986).
 13. ROMHÁNYI GY.: A sejthártya permeabilitására vonatkozó kísérleti vizsgálatok. Magy. Path. Társ. Nagygyűl. 1943. évi munkái (cit. Honti: Orvostört. Közl. 113–114, 129–142, 1986).
 14. ROMHÁNYI GY.: A szervekben foglalt haemoglobin és származékai szintartós megőrzésének vegyi feltételei. MTA Matemat. és Természettud. Értesítő 62, 549–562, 1943.

15. ROMHÁNYI GY.: A gümőkóros fertőzés és a fehérvérsejtképző szövetrendszer kölcsönhatásairól. *Orvostud. Közl.* V, 909–919, 1944.
16. ROMHÁNYI GY.: A rostelemek submikroszkópos szerkezetének pathohistologiai vonatkozásai. *Orvosok Lapja* 3, 1569–1574, 1947.
17. ROMHÁNYI GY.: A vesehámsejtek functionalis és submikroszkópos szerkezetéről. *Kísérl. Orvostud.* 1, 73–80, 1949.
18. ROMHÁNYI GY.: Über die submikroskopische Struktur des Amyloid. *Schweiz. Z. Path. Bakt.* 12, 253–262, 1949.
19. FÖLDI M., ROMHÁNYI GY., RUSZNYÁK I., SZABÓ GY.: A nyirokrendszer szerepe a gyulladásos oedémákban. *Kísérl. Orvostud.* 2, 173–181, 1950.
20. GÖMÖRI P., ROMHÁNYI GY.: A vese morfológiai elváltozásainak pathophysiologiai kapcsolatai hypochloraemiás exsiccosisban. *Magy. belorv. Arch.* 5, 109–114, 1952.
21. ROMHÁNYI GY.: Über die Rolle haemodynamischer Faktoren im normalen und pathologischen Entwicklungsvorgang des Herzens. *Acta morph. Acad. Sci. Hung.* 2, 298–312, 1952.
22. FÖLDI M., ROMHÁNYI GY.: Untersuchungen über den Lymphstrom der Niere. *Acta med. Acad. Sci. Hung.* 4, 323–353, 1953.
23. BABICS A., FÖLDI M., RÉNYI-VAMOS F., ROMHÁNYI GY., RUSZNYÁK I., SZABÓ GY.: A Disse-tér

- és a máj nyirokérrendszere. Magy. belorv. Arch. 7, 7–10, 1954.
24. FÖLDI M., ROMHÁNYI GY., RUSZNYÁK I., SOLTÍ F., Szabó Gy.: Über die Insuffizienz der Lymphströmung im Herzen. Acta med. Acad. Sci. Hung. 6, 61–75, 1954.
 25. ROMHÁNYI GY.: Über die submikroskopische Struktur der elastischen Fasern. Acta morph. Acad. Sci. Hung. 5, 311–328, 1955.
 26. ROMHÁNYI GY.: Einfaches Verfahren zur Konservierung in natürlichen Farben. Virchows Arch. path. Anat. 328, 573–575, 1956.
 27. ROMHÁNYI GY.: Zur Frage der submikroskopischen Struktur des Amyloids. Zbl. allg. Path. path. Anat. 95, 130–138, 1956.
 28. ROMHÁNYI GY., JOBST K.: Polarisationsmikroskopische Untersuchungen über säurebedingte intramolekulare Strukturänderungen der Desoxyribonucleinsäure. Acta Histochem. 3, 308–317, 1957.
 29. ROMHÁNYI GY.: Submicroscopic structure of elastic fibres as observed in the polarization microscope. Nature (Lond.), 182, 929–930, 1958.
 30. ROMHÁNYI GY.: Histochemische Untersuchungen über die enzymatische Lösbarkeit der elastischen Fasern durch Elastase. Acta Histochem. (Jena), 8, 340–349, 1959.
 31. KERPEL-FRONIUS Ö., ROMHÁNYI GY., GÁTI B., DOBÁK E.: Influences of depletion of potassium, of sodium, or of water on function and

- structure of the kidney. *Pediatrics*, 26, 939–949, 1960.
32. MÉHES K., ROMHÁNYI GY.: A sejtmagok submikroszkópos szerkezetére vonatkozó polarisatiós optikai vizsgálatok. *Morph. igazságü. orv. Szle.* 2, 180–184, 1962.
 33. ROMHÁNYI GY.: A polarisatiós mikroszkópia szerepe a submikroszkópos szerkezetkutatásban. *Morph. igazságü. orv. Szle.* 2, 161–179, 1962.
 34. ROMHÁNYI GY., JOBST K.: Topochemical reactions in polarisation microscopy of connective tissue and its intracellular substances. *Ann. Histochem. Suppl.* 2, 207–212, 1962.
 35. ROMHÁNYI GY.: Mikrostruktúra és funkció együttes kutatásának jelenlegi eredményeiről az irodalomban és hazánkban. *MTA Biol. Tud. Oszt. Közl.* 6, 31–44, 1963.
 36. ROMHÁNYI GY.: Über die submikroskopische strukturelle Grundlage der metachromatischen Reaktion. *Acta Histochem. (Jena)*, 15, 201–233, 1963.
 37. ROMHÁNYI GY.: On the submicroscopic structure of the elastic fibres of the bovine ligamentum nuchae as revealed by the polarisation microscope. *Acta morph. Acad. Sci. Hung.* 13, 397–409, 1965.
 38. ROMHÁNYI GY.: Über topooptische Reaktionen und ihre Bedeutung für die submikroskopische Strukturforschung. Die heutige Stellung

der Morphologie in Biologie und Medizin. Int. Symposium Berlin, 15.-17. Febr. 1968. Berlin, 537-545, 1970.

39. DEÁK GY., ROMHÁNYI GY.: The thermal shrinkage process of collagen fibres as revealed by polarization optical analyses of topo-optical staining reactions. *Acta morph. Acad. Sci. Hung.* 15, 195-208, 1967.
40. ROMHÁNYI GY.: Submicroscopic structure of interphase nuclei as revealed by topo-optical staining reactions. *Acta morph. Acad. Sci. Hung.* 15, 131-146, 1967.
41. ROMHÁNYI GY., DEÁK GY.: The submicroscopic structure of collagen fibres as revealed by topo-optical staining reactions with cationic dyes. *Acta morph. Acad. Sci. Hung.* 15, 147-161, 1967.
42. ROMHÁNYI GY., DEÁK GY.: Ultrastructure of the ergastoplasm of pancreas acinar cells as revealed by topo-optical staining reactions. *Acta biochim. biophys. Acad. Sci. Hung.* 2, 115-129, 1967.
43. ROMHÁNYI GY., DEÁK GY.: Dependence of the topo-optical staining reaction of the ergastoplasm of the liver cells on the redox state. *Acta histochem. (Jena)*, 33, 308-322, 1969.
44. ROMHÁNYI GY., DEÁK GY.: On the ultrastructural organization of biological membranes as shown by topo-optical staining reactions. *Acta morph. Acad. Sci. hung.* 17, 245-272, 1969.

45. ROMHÁNYI GY., DEÁK GY., BUKOVINSZKY A.: Collagen-specific topo-optical staining reaction with Congo red and its ultrastructural interpretation. *Acta morph. Acad. Sci. hung.* 19, 261–282, 1970.
46. ROMHÁNYI GY.: Selective differentiation between amyloid and connective tissue structures based on the collagen specific topo-optical staining reaction with Congo red. *Virchows Arch. A. Abt. Path. Anat.* 354, 209–222, 1971.
47. ROMHÁNYI GY.: Über die Ultrastruktur und die enzymatische Abbaubarkeit des Acetylkollagens. *Nova Acta Leopold. (Lpz.)*, 36, 27–39, 1971.
48. ROMHÁNYI GY.: Differences in ultrastructural organization of amyloid as revealed by sensitivity or resistance to induced proteolysis. *Virchows Arch. A. Abt. Path. Anat.* 357, 29–52, 1972.
49. ROMHÁNYI GY.: A thromboembolisatio klinikai pathológiájának egyes aktuális kérdéseiről. *Orvostképzés*, 47. Szombathelyi klsz. 24–38, 1972.
50. ROMHÁNYI GY.: Über topo-optische Reaktionen und deren Wert für die submikroskopische Strukturforschung in der Biologie. *Leitz-Mitt. Wiss. u. Techn.* 5, 218–222, 1972.
51. ROMHÁNYI GY., BUKOVINSZKY A., DEÁK GY.: On the ultrastructure and proteolytic suscep-

- tibility of acetylcollagen as studied by topo-optical reactions. *Acta morph. Acad. Sci. Hung.* 20, 49-69, 1972.
52. ROMHÁNYI GY.: Biomorphose der Bindegewebsarten im Lichte topo-optischer Reaktionen und enzymatischer Kollagenolyse unter besonderer Berücksichtigung der senilen Aorta. *Wiss. Zschr. d. Humboldt-Univ. Berlin, Math.-Naturwiss. R.* 22, 515-524, 1973.
53. ROMHÁNYI GY.: Topo-optical reactions in ultrastructural research. *Morph. igazságü. orv. Szle*, 13, 292-302, 1973.
54. ROMHÁNYI GY., BUKOVINSZKY A., DEÁK GY.: Sulfation as a collagen-specific reaction. The ultrastructure of sulfate collagen, basement membranes and reticulin fibers as shown by topo-optical staining reactions. *Histochemie*, 36, 123-138, 1973.
55. ROMHÁNYI GY., BUKOVINSZKY A., DEÁK GY.: Selective proteolytic sensitivity of sulfate-collagen and basement membranes. *Histochemistry*, 42, 199-209, 1974.
56. ROMHÁNYI GY., MOLNÁR L.: Optical polarisation indicates linear arrangement of rhodopsin oligosaccharide chain in rod disk membranes of frog retina. *Nature (Lond.)*, 249, 486-488, 1974.
57. ROMHÁNYI GY., MOLNÁR L., NÉMETH Á.: Ultrastructural differences in cell membranes of erythrocytes, myeloid and lymphoid cells

- as shown by topo-optical reactions. *Histochemistry*, 39, 261–276, 1974.
58. ROMHÁNYI GY.: Törekvéseink a mikroszkópos morfológiától a finom szerkezeti kutatás felé. A Pécsi Orvostudományi Egyetem évkönyve 1976/77. tanév, Pécs, 150–163, 1978.
 59. ROMHÁNYI GY.: Über die proteolytische Sensibilität der Kollagenfasern und Basalmembranen nach Sulfatierung. *Nova Acta Leopold.* 41, 365–376, 1975.
 60. ROMHÁNYI GY., DEÁK GY., FISCHER J.: Aldehyde bisulfite-toluidine blue (ABT) staining as a topo-optical reaction for demonstration of linear order of vicinal OH groups in biological structures. *Histochemistry*, 43, 333–348, 1975.
 61. FISCHER J., ROMHÁNYI GY.: Baktériumok és gombák kimutatása szövetekben topo-optikai aldehydbisulfit-toluidinkék (ABT) reakcióval. *Morph. igazságü. orv. Szle*, 16, 137–144, 1976.
 62. ROMHÁNYI GY.: Amyloid lerakódások szelektív feltüntetése és ultrastrukturális különbségeik elemzésének módszertani lehetőségei. *Morph. igazságü. orv. Szle*, 16, 145–152, 1976.
 63. FISCHER J., ROMHÁNYI GY.: Optical studies on the molecular-sterical mechanism of metachromasia. *Acta Histochem.* 59, 29–39, 1977.
 64. ROMHÁNYI GY., FISCHER J., CARLESS J. M.: Orientation of acidic polysaccharides and rhodopsin-oligosaccharides in frog retinal rod outer segments. *Histochemistry*, 56, 65–77, 1978.

65. ROMHÁNYI GY.: A tantermi előadásról (A gyakorlat és elmélet egysége az oktatás hatékonyságában). Orv. Hetil. 120, 1119–1123, 1979.
66. GALLYAS F., ROMHÁNYI GY., FISCHER J.: Módszerek különböző érfali szerkezetelemek szelektív feltüntetésére. Morph. igazságü. orv. Szle, 20, 107–117, 1980.
67. ROMHÁNYI GY.: The characteristic three-banded birefringence of ligamentum nuchae elastic fibres indicates ordered micellar texture. Histochemistry, 77, 133–139, 1983.

FORRÁSMUNKÁK

1. DR. BENKE JÓZSEF: A Pécsi Orvostudományi Egyetem története. Pécs, 1992.
2. DR. FARKAS KÁROLY: Dr. Balogh Ernő (1890–1964). Morph. és igazságü. orv. Szle, 5, 81–83, 1965.
3. HALLAMA ERZSÉBET: „Fele játék, fele gyötrellem”. Tudósportrék. Pécs, 1986. 165–180.
4. DR. HONTI JÓZSEF: A hazai kórbonctan a két világháború között, a Magyar Pathologusok Társasága működése tükrében. Orvostörténeti Közlemények, 113–114, 129–142, 1986.
5. A Magyar Pathologusok Társasága 50 éves jubiláris kongresszusának előadásai. Kecskemét, 1982. 53–59.

A kiadásért felelős
az Akadémiai Kiadó és Nyomda igazgatója
A nyomdai munkálatokat
az Akadémiai Kiadó és Nyomda végezte
Felelős vezető: Zöld Ferenc
Budapest, 1995
Nyomdai táskaszám: 24204
Felelős szerkesztő: Gilicze Gábor
Műszaki szerkesztő: Kiss Zsuzsa
Kiadványszám: 1/95/63
Megjelent 3,9 (A/5) ív terjedelemben
+ 1 lap melléklet
HU ISSN 0133-1884

